

Drogvanor i Kalmar län ILFA - Västervik

Årskurs 9 och gymnasiets år 2
2017 (viss jämförelse med 2015)

Clara Henriksson

Uppdragsundersökning nr 52

C.A.N CENTRALFÖRBUNDET
FÖR ALKOHOL- OCH
NARKOTIKAUPPLYSNING

CAN – en kunskapsbank i drogfrågor

CAN:s främsta uppgift är att tillhandahålla kunskap om alkohol, narkotika och andra droger. Detta görs bland annat genom biblioteket, trycksaker av olika slag, webbsidor, seminarier, kurser och konferenser.

CAN följer drogutvecklingen

CAN följer utvecklingen av bruk och missbruk av alkohol, narkotika och andra droger. CAN samlar in och sammanställer resultat från undersökningar, statistik och andra data, gör undersökningar och utredningar eller ger forskare i uppdrag att göra det.

Innehåll

Inledning	5
Om undersökningen och rapporten	7
Tillförlitligheten i enkätsvar	7
Undersökningens genomförande.....	7
Bortfall	8
Kontroll och justering av data.....	11
Allmänna kommentarer till tolkningen av resultaten.....	13
Resultat.....	14
Alkohol	14
Narkotika	24
Anabola androgena steroider	26
Tobaksanvändning	28
Sammanfattning	34
Referenser	37

Bilaga 1: Enkätformulär

Bilaga 2: Tabeller – årskurs 9

Bilaga 3: Tabeller – gymnasiets år 2

Inledning

För att kunna fatta välgrundade beslut i det lokala folkhälsoarbetet är uppdaterad kunskap om befolkningens hälsorelaterade vanor och situation av grundläggande betydelse. Då många hälsovanor utvecklas i ung ålder och på olika sätt kan ha bäring långt fram i tiden, är kännedom om unga människors hälsovanor ofta av särskilt intresse för folkhälsoarbetet. Inte minst då det gäller droganvändning. Många länder genomför därför frågeundersökningar om ungdomars drogvanor och ofta görs detta i skolmiljö. I Sverige har undersökningar om skolelevers drogvanor genomförts på nationell nivå sedan 1971 i årskurs 9 och sedan 2004 bland elever i år 2 på gymnasiet.

Det är känt att användning av alkohol och andra droger kan variera mellan olika regioner och att variationerna inom ett land kan vara större än mellan länder. För att förstå hur den egna regionen förhåller sig till riksgenomsnittet och för att få en uppfattning om vilka områden som bör prioriteras vid preventiva insatser är det därför mycket värdefullt att ha tillgång till data för den egna regionen.

Alltsedan 1990-talet har CAN på uppdrag av kommuner och landsting åtagit sig att göra regionala och lokala datainsamlingar i samband med ordinarie riksundersökning. Inom ramen för det fyraåriga projektet Indikatorbaserat Lokalt Förebyggande Arbete (ILFA) i Kalmar län har CAN genomfört två stycken skolundersökningar av ILFA-kommunernas elever i årskurs 9 och i gymnasiets år 2, år: 2015 och nu 2017.

I skolundersökningsuppdraget ingår att CAN genomför datainsamlingarna, läser in enkätsvaren och levererar dessa data digitalt (tillsammans med de programmeringsfiler som använts för att tvätta datamaterialet samt för att skapa nya variabler). Till detta ges också en beskrivning av undersökningen samt en kommenterad redovisning av de mest centrala resultaten vilket görs i föreliggande rapport.

Sveriges riksdag beslutade år 2011 om en, för landet, samlad strategi för politiken runt alkohol, narkotika, dopning och tobak. Strategin kallas för Sveriges ANDT-strategi. De övergripande målen med ANDT-strategin är att stoppa användningen av narkotika och av dopning, att minska de medicinska och de sociala skadorna som uppkommer i samband med alkohol, samt att minska tobaksbruket i befolkningen. För att kunna följa upp arbetet med strategin togs ett antal mått fram av en särskilt utsedd projektgrupp år 2013 (Socialdepartementet 2013). Måtten syftar alltså till att fungera som fingervisare eller *indikatorer* på hur ANDT-vanorna i befolkningen utvecklas under de satta strategiperioderna. De mest centrala av dessa indikatorer utsågs att kallas för kärnindikatorer.

Strategin har förnyats för perioden 2016–2020. I den nya strategin vill man ta vidare steg för att öka engagemanget och aktiviteten inom ANDT-området och vidare bidra till att regeringens mål om att sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation uppnås.

Ett viktigt syfte med denna rapport är att ge en bild av hur drogvanorna i ILFA-kommunerna förhåller sig både i förhållande till varandra och i förhållande till drogvanorna i landet. Detta görs genom att resultaten för kärnindikatorerna i 2017 års undersökning både i länet och i kommunerna jämförs med resultaten i riket i åskådliga diagram. I diagrammen redovisas också resultaten från 2015 års undersökning i ILFA-kommunerna (där det är möjligt)¹ för att underlätta en jämförelse av resultaten de olika åren. Syftet med denna rapport är också att tillgängliggöra de övriga resultaten från 2017 års undersökning, vilket görs i två tillhö-

¹ På grund av för låga basstal (n=<50) i gymnasieundersökningen i kommunerna Högsby och Torsås kan kommundata specifika resultat från 2017 års gymnasieundersökning inte redovisas i diagrammen här.

rande tabellbilagor (bilaga 2 och 3): en för undersökningen i årskurs 9 och en för undersökningen i gymnasiet år 2 (för övriga resultat från 2015 års undersökning hänvisas till den tabellbilaga som medföljde rapporten för 2015 års undersökning *Drogvanor i Kalmar, årskurs 9 och gymnasiet år 2. 2015. Uppdragsundersökning nr 46*).

Tillsammans med resultatredovisningen från ILFA-kommunerna redovisas även rikets resultat för kärnindikatorerna. I samband med att rapporten Skolelevers drogvanor 2017 släpps i december tillgängliggörs en tabellbilaga på CAN:s hemsida som innehåller resultat för samtliga mått i riksundersökningen. Utöver tabellbilagor ligger även enkätformuläret från ILFA-undersökningarna som bilaga till föreliggande rapport (bilaga 1).

Om undersökningen och rapporten

Tillförlitligheten i enkätsvar

I olika frågeundersökningar riktade till den vuxna befolkningen har man funnit en viss ovilja att redovisa känsliga förhållanden bland respondenterna. Man har också funnit att respondenter medvetet eller omedvetet tenderar att underskatta sin konsumtion av till exempel alkohol och tobak. Att samma ovilja kan förekomma bland ungdomar är troligt och det kan inte uteslutas att somliga elever i föreliggande studie rapporterat en för låg konsumtion av olika droger (s.k. underrapportering). Även motsatsen kan dock förekomma, det vill säga att respondenter uppgett en för hög konsumtion (överrapportering). En möjlig orsak till att uppge en alltför hög alkoholkonsumtion kan vara leklust och vilja att imponera på sina kamrater ifall att de skulle se vilka svarsalternativ som uppges.

För att minska risken att eleverna svarar osanningsenligt genomfördes undersökningen anonymt under skrivningsliknande former och eleverna förseglade själva sina ifyllda enkäter. Vid genomförandet närvarar en lärare i klassrummet för att bland annat motverka störande moment och se till att undersökningen i övrigt utfördes enligt CAN:s instruktioner. Vidare genomfördes kontroller av datamaterialet för att hitta uppenbart undermåligt eller oseriöst ifyllda enkäter.

Ovanstående ger givetvis inte någon garanti för att de redovisade resultaten är korrekta, men så långt som möjligt har alltså åtgärder vidtagits för att hantera denna typ av problem. Nedan redovisas mera detaljerat hur datainsamlingen genomförts och i sammanfattningen görs en övergripande bedömning av det insamlade datamaterialets kvalitet.

Undersökningens genomförande

Undersökningarna i ILFA-kommunerna i Kalmar län har genomförts som totalundersökningar i samtliga klasser i årskurs 9 och i gymnasiet år 2. Datainsamlingen för 2017 pågick under veckorna 11–13 (13–31 mars) och enkäterna skickades till respektive skola i vecka 10.

Innan enkäterna postades informerades rektorerna på samtliga skolor som omfattade årskurs 9 eller gymnasiet år 2 om undersökningen. Vid själva datainsamlingen har lärarna i aktuella klasser erhållit anvisningar från CAN för hur datainsamlingen skulle gå till och fungerat som enkätledare. Enligt instruktionerna besvaras enkäterna i klassrummen under skrivningsliknande förhållanden. För att skydda anonymiteten ska varje elev få ett omärkt kuvert utdelat tillsammans med enkäten. När eleven svarat förseglar denne enkäten i kuvertet. Det är frivilligt att delta och om eleverna inte vill medverka lägger de enkäten ofylld i svarskuvertet. Eleverna informeras om att svaren endast används för statistiska bearbetningar och att inga resultat från enskilda klasser redovisas.

Läraren ombeds att inte gå omkring i klassrummet under genomförandet samt att fylla i en klassrapport där bland annat antal frånvarande elever noteras. För mer information om skolundersökningarnas genomförande se *Så görs CAN:s skolundersökning* (Gripe, 2013).

Frågeformuläret som eleverna i ILFA-kommunerna i Kalmar län besvarade innehöll 71 frågor och var identiskt med det som användes i riksundersökningen, med undantag av en extra fråga på första sidan där Kalmar läns elever ombads att uppge sin boendekommun. Bilaga 1 innehåller enkätformuläret i sin helhet.

Bortfall

Ett problem i samband med enkätundersökningar utgörs av bortfall av respondenter, det vill säga de personer som skulle ha besvarat formuläret men som av olika skäl inte gjorde det. Ett omfattande bortfall kan ha betydelse för de insamlade resultatens giltighet och måste därmed alltid beaktas när resultaten tolkas. I skolundersökningar finns två huvudtyper av bortfall. Den ena utgörs av de elever vars klasser inte deltagit i undersökningen (s.k. klassbortfall). Ofta beror detta bortfall helt enkelt på att klassen inte deltagit, eller att leveransen kommit bort på posten, men det kan också ha tekniska orsaker som att klassen svarat för sent eller att man inte använt de individuella svarskuverten och därför inte medtagits i bearbetningen (kuverteten är väsentliga för elevernas integritet men också för viljan att rapportera känsliga beteenden, varför dessa klasser utesluts). Den andra typen av bortfall utgörs av elever som var frånvarande (t.ex. på grund av sjukdom) i samband med datainsamlingen (s.k. elevbortfall).

I tabell A sammanfattas klassbortfallet tillsammans med elevbortfallet samt bastalen för 2017 års undersökningar i Kalmar län och i riket. Tre kommuner i Kalmar län ingår ej i ILFA-projektet: Vimmerby, Mönsterås och Borgholm. Inga undersökningar har därför genomförts i dessa kommuner. I årskurs 9 var klassbortfallet i Kalmar län 3 % i årets undersökning vilket motsvarades av 13 % i riksundersökningen. Även i Kalmar läns gymnasieskolor var klassbortfallet lägre än i riksundersökningen; 11 % jämfört med 18 %. Elevbortfallet uppgick i Kalmar län till 17 % i årskurs 9 vilket var samma nivå som i riksundersökningen och till 15 % i gymnasiet vilket var något lägre än i riket. Antalet formulär som ligger till grund för analyserna i Kalmar län var 1 626 i årskurs 9 och 1 473 i gymnasiets år 2. I tabell E redovisas antalet deltagande elever från varje deltagande kommun.

Tabell A. Antal deltagande elever, andel ej deltagande elever i medverkande klasser samt klassbortfallet i procent i Kalmar län och i riket. 2017.

	Deltagande elever			Ej deltagande klasser	Ej deltagande elever
	Pojkar	Flickor	Alla	%	%
Kalmar län, årskurs 9	832	759	1626	3	17
Riket, årskurs 9	3029	2943	6124	13	17
Kalmar län, gymnasiets år 2	776	671	1473	11	15
Riket, gymnasiets år 2	2322	2376	4778	18	18

Årets bortfall på klassnivå beskrivs mer ingående i tabell B. En del av de klasser som ingår i klassbortfallet är så kallat tekniskt bortfall. Dessa klasser har genomfört undersökningen men inte följt CAN:s anvisningar och till exempel besvarat enkäten efter att svarsperioden gått ut eller besvarat enkäten men inte använt de individuella svarskuverten som eleverna ska stoppa enkäten i. I Kalmar län fanns inget sådant bortfall varken i årskurs 9 eller i gymnasiets år 2. I riket utgjordes ett tekniskt bortfall av en klass i årskurs 9 och två i gymnasiet.

Tabell B. Antal klasser i urvalet och antal klasser som ej deltagit samt tekniskt bortfall. Bortfall på klassnivå i procent. Årskurs 9 och gymnasiets år 2 i Kalmar län och i riket. 2017.

	Kalmar län årskurs 9	Riket årskurs 9
Antal klasser i urvalet	87	346
Antal klasser som ej deltagit	3	45
Tekniskt klassbortfall, antal	0	1
Bortfall på klassnivå	3 %	13 %
	Kalmar län gymnasiets år 2	Riket gymnasiets år 2
Antal klasser i urvalet	128	345
Antal klasser som ej deltagit	14	61
Tekniskt klassbortfall, antal	0	2
Bortfall på klassnivå	11 %	18 %

Klassbortfall kan generellt sett sägas vara allvarligare i gymnasiet än i grundskolan. Detta eftersom sammansättningen av elever i gymnasieklasserna i högre grad sker utifrån elevernas intressen och egenskaper, medan klassammansättningen i grundskolan är mera slumpmässig. Med anledning av detta har gymnasieklasserna på senare år fått en förlängd svarsperiod.

Årets elevbortfall på 17 % i årskurs 9 och 15 % i gymnasiet (tabell A) redovisas mer detaljerat i tabell C. I elevbortfallet inkluderas frånvarande elever, elever som avstått från att delta samt enskilda formulär som inkommit utan svarskuvert, vilket kan ha påverkat elevens känsla av anonymitet. Undersökningen är frivillig och i Kalmar län var det 3 elever i årskurs 9 och 15 elever i gymnasiet som valde att inte delta. Detta motsvarar mindre än en halv procent i årskurs 9 och drygt en halv procent i gymnasiets år 2. Frånvaro vid undersökningstillfället utgjorde den klart största delen av elevbortfallet i såväl årskurs 9 som gymnasiet. Utöver elevbortfallet redovisas i tabell C även andelen enkäter som har sorterats bort på grund av undermåliga eller oseriösa svar. I Kalmar län uppgick andelen bortsorterade enkäter till 1 % både i årskurs 9 och i gymnasiets år 2.

Tabell C. Antal inkomna enkäter och elevbortfall ^{a)}. Årskurs 9 och gymnasiets år 2 i Kalmar län och i riket. 2017.

	Kalmar län årskurs 9		Riket årskurs 9	
	Antal	Andel	Antal	Andel
Antal i urvalet	2096		8814	
Antal elever i deltagande klasser ^{b)}	1955		7483	
Enkäter i analysen	1626		6124	
Frånvarande elever (rapporterat av lärarna)	329	17%	1232	16%
Avstått från att delta	3	0%	30	0%
Enstaka enkäter utan individuellt svarskuvert	0	0%	2	0%
Bortsorterade enkäter	22	1%	95	1%
	Kalmar län gymnasiets år 2		Riket gymnasiets år 2	
	Antal	Andel	Antal	Andel
Antal i urvalet	1987		7282	
Antal elever i deltagande klasser ^{b)}	1754		5912	
Enkäter i analysen	1473		4778	
Frånvarande elever (rapporterat av lärarna)	245	14%	1063	18%
Avstått från att delta	15	1%	15	0%
Enstaka enkäter utan individuellt svarskuvert	2	0%	4	0%
Bortsorterade enkäter	19	1%	52	1%

a) I elevbortfallet ingår frånvarande elever, de som avstått från att delta samt tekniskt bortfall (enkäter utan svarskuvert). Samtliga redovisas i denna tabell.

b) Antal elever i deltagande klasser består dels av inkomna enkäter och lärarnas rapportering av frånvarande elever. En del lärare rapporterar inte frånvarande elever, därför har dessa räknats upp för att motsvara antal deltagande klasser.

I tabell D redovisas de övergripande orsakerna till frånvaro vid undersökningstillfället rapporterat av lärarna. Den mest förekommande anledningen till frånvaro var sjukdom både i Kalmar län och i riksundersökningen med runt 8–9 % i samtliga årskurser.

Tabell D. Frånvarande elever rapporterat av lärarna. Årskurs 9 och gymnasiets år 2 i Kalmar län och i riket. Procent. 2017.

	Kalmar län årskurs 9		Riket årskurs 9	
	Andel		Andel	
Sjuk	8%		8%	
Annan giltig frånvaro	7%		6%	
Ogiltig frånvaro	2%		3%	
	Kalmar län gymnasiets år 2		Riket gymnasiets år 2	
	Andel		Andel	
Sjuk	8%		9%	
Annan giltig frånvaro	4%		5%	
Ogiltig frånvaro	3%		4%	

I anslutning till 1993 års nationella undersökning genomfördes en särskild studie i årskurs 9 i Stockholms skolor. Då utfördes även en uppföljning av elevbortfallet (som då var ca 10 %) genom att de elever som var frånvarande vid undersökningstillfället fick besvara formuläret när de återvände till skolan. Som väntat redovisade eleverna i bortfallsuppföljningen en mer omfattande konsumtion av alkohol, narkotika och tobak än i det ursprungliga undersökningsmaterialet. De ursprungliga undersökningsresultaten påverkades emellertid inte med mer än enstaka procentenheter vid inkludering av de senare inhämtade uppgifterna (Andersson & Hibell 1993). Samma förhållanden som ovan antas på det stora hela råda även idag.

Kontroll och justering av data

De inkomna enkäterna läses in med en skanner. Vid in-skanningen uppmärksammar systemet tvetydiga eller svårtolkade markeringar varpå noggranna manuella kontroller genomförs. Manuellt stöd är även nödvändigt vid tolkning av handskrivna svar på öppna frågor.

Innan resultatanalyserna påbörjas exkluderas de formulär som bedöms vara uppenbart skämtsamt, överdrivet eller otillräckligt ifyllda. Exkluderingen görs med fasta kriterier via fyra förprogrammerade datafilter (se bilaga 1 och 2 för frågeformuleringar):

Filter 1: Ej svarat på 5 eller fler av 9 centrala frågor: FR5, FR11, FR15, FR28, FR34, FR35, FR36, FR40 och FR45.

Filter 2: Svarat "Ja" på alla narkotiska preparat i FR46 (förutom alternativen "Vet ej" och "Annan typ").

Filter 3: Svarat "två gånger eller mer" på 16 eller fler av 18 frågor gällande problem i samband med att en druckit alkohol (FR33).

Filter 4: Angett en total alkoholkonsumtion överstigande 100 liter ren alkohol senaste 12 månaderna. Den totala volymen skapas utifrån frågor om de olika dryckernas kvantitet och frekvens (FR18–27).

Alla enkäter som uppfyller något av de ovanstående villkoren filtreras bort ur det slutgiltiga datamaterial som ligger till grund för resultatredovisningen. Utöver detta sänks alkoholkonsumtionen till 50 liter ren alkohol för de elever som når en total konsumtion om 51–100 liter de senaste 12 månaderna. För motivering och utförligare beskrivning av detta se *Så görs CAN:s skolundersökning* (Gripe 2013).

Som nämnts och som framgår av tabell A har sammanlagt 1 626 enkäter besvarade av niondeklassare och 1 473 enkäter besvarade av elever i gymnasiets år 2 analyserats i undersökningen av drogvanor i Kalmar län. Eftersom tre kommuner i länet inte ingår i ILFA-projektet: Vimmerby, Mönsterås och Borgholm, bör det omnämnas att det finns en underrepresentation av elever i redovisningen av Kalmar län som helhet eftersom undersökningen inte gått ut till skolor i dessa kommuner. Detta innebär också att elever som är bosatta i någon av ILFA-kommunerna kan ha uteslutits från undersökningarna om de går i skolan i någon av de icke deltagande kommunerna. I resultatredovisningen som omfattar hela länet ingår däremot elever som är bosatta i någon av dessa icke deltagande kommuner, liksom elever som inte besvarat frågan eller är bosatta i annan kommun (utanför länet), om de går i skolan i någon av ILFA-kommunerna.

I tabell E1 och E2 nedan redovisas antalet deltagande elever i 2017 års undersökning i respektive ILFA-kommun (för motsvarande uppgifter i 2015 års undersökning, se rapporten för 2015). Redovisningen av resultaten utgår alltså från elevernas så kallade *boendekommun* och eleverna ingår med andra ord i redovisningen för den kommun de bor i (oavsett om de går i skolan i en annan kommun), vilket de själva fått fylla i då de besvarade enkäten. För resultatredovisning har CAN en etiskt och metodologisk gräns om 50 individer som lägsta tillåtna basal (antalet respondenter i varje grupp). Detta innebär att en könsuppdelad redovisning av resultaten endast är möjlig för de kommuner där basalet för både gruppen pojkar

och gruppen flickor omfattar minst 50 individer vilket i årets undersökning av årskurs 9 omfattar kommunerna Kalmar, Nybro, Oskarshamn och Västervik och i årets gymnasieundersökning omfattar kommunerna Kalmar, Oskarshamn och Västervik. Elever som inte velat uppge könsidentitet (och antingen inte besvarat frågan om kön eller valt svarsalternativet ”Annan könsidentitet”) redovisas likaså i totalredovisningen men är i samtliga kommuner för få för separat redovisning. På motsvarande sätt ingår gymnasieelever boende i kommunerna Högsby (33 elever) och Torsås (42 elever) i resultatredovisningen för länet som helhet, men kan i årets gymnasieundersökning inte separat redovisas på kommunnivå på grund av för låga bastal.

Tabell E1. Antalet bearbetade formulär uppdelat på boendekommun i Kalmar län. Årskurs 9. 2017.

	Pojkar	Flickor	Annan köns-identitet/ej svar	Totalt
Annan kommun	11	8	1	20
Högsby	29	23	2	54
Torsås	24	29	4	57
Mörbylånga	62	49	1	112
Hultsfred	47	39	3	89
Emmaboda	38	27	3	68
Kalmar	283	269	5	557
Nybro	88	80	3	171
Oskarshamn	106	119	4	229
Västervik	129	109	5	243
Ej svar	15	7	4	26
Kalmar län totalt	832	759	35	1 626

Tabell E2. Antalet bearbetade formulär uppdelat på boendekommun i Kalmar län. Gymnasiets år 2.

	Pojkar	Flickor	Annan köns-identitet/ej svar	Totalt
Annan kommun	84	72	4	160
Högsby	21	12	0	33
Torsås	25	15	2	42
Mörbylånga	36	48	2	86
Hultsfred	29	37	1	67
Emmaboda	33	22	1	56
Kalmar	257	215	7	479
Nybro	70	41	0	111
Oskarshamn	89	103	1	193
Västervik	123	99	4	226
Ej svar	9	7	4	20
Kalmar län totalt	776	671	26	1 473

Allmänna kommentarer till tolkningen av resultaten

För att underlätta tolkningen av resultaten ges här några generella metodologiska kommentarer och förklaringar. Ett viktigt påpekande är att enskilda siffror snarast bör betraktas som en storleksordning på konsumtionen av en viss substans än som ett exakt mått på det verkliga beteendet. Detta talar för att det är mer meningsfullt att till exempel jämföra olika grupper med varandra än att dra alltför kategoriska slutsatser utifrån en enskild siffra. Vid jämförelser mellan Kalmar län och hela landet är det också viktigt att beakta att små differenser oftast inte är signifikanta och därför inte dra för långtgående slutsatser.

Resultaten presenteras genomgående i procent, förutom när det gäller total årskonsumtion av alkohol då liter istället anges som enhet. I normalfallet beräknas procenttalen på det totala materialet och i dessa fall redovisas inga bastal (dvs. antal individer som ingår i underlaget för procentberäkningarna). När beräkningarna endast avser en begränsad del av eleverna (t.ex. andel rökare som vill sluta röka) anges bastalen i tabellen efter bokstaven n. Totalvärdena innefattar flickor och pojkar samt individer som har uppgett annan- eller ingen könstillhörighet. I de fall bastalen understiger CAN:s metodologiska och etiska gräns om 50 individer utgår tabellen och inga tillhörande uppgifter redovisas.

I enkäten finns ett antal frågor om erfarenhet av olika preparat som är konstruerade på ett likartat sätt (se exempel nedan).

15 Har du någon gång druckit alkohol?

Räkna inte med drycker under 2,26 % t.ex. lättöl eller svag cider. Markera med ett eller flera kryss.

- A Nej
- B Ja, under de senaste 30 dagarna
- C Ja, under de senaste 12 månaderna
- D Ja, för mer än 12 månader sedan

Denna typ av frågor ger tre prevalensmått. Frågorna kodas och döps på ett enhetligt sätt enligt följande (med ovanstående alkoholfråga som exempel):

Livstidsprevalens: Innefattar de som valt något av svarsalternativen B–D.

12-månadersprevalens: Innefattar de som valt något av svarsalternativen B–C.

30-dagarsprevalens: Innefattar de som valt svarsalternativet B.

Tabellerna i bilagorna följer i princip den ordning som frågorna ställts i enkäten. I tabellerna redovisas samtliga elever som skulle ha besvarat respektive fråga. Detta innebär att andelen som lämnat frågan obesvarad redovisas som ”Ej svar”. Med andra ord ingår alltså det interna svarbortfallet i beräkningarna. I de fall då eleven enligt enkätinstruktionerna ska hoppa över frågan kan detta redovisas under rubriken ”Ska ej besvara frågan”.

I tabellbilagorna återges resultaten avrundade till hela procentenheter. På grund av avrundningseffekter kan det därför förekomma att andelarna i vissa tabeller inte summerar till 100. Procenttal avrundat till 0 innebär att svarsalternativet har angetts av färre än 0,5 %.

Resultat

I syfte att följa utvecklingen på ANDT-området har ett antal nationella indikatorer identifierats genom ett regeringsbeslut. För CAN:s skolundersökning identifierades 10 stycken kärnindikatorer och ett ytterligare antal så kallade utökade indikatorer (Socialdepartementet 2013). Inför 2012 års datainsamling genomfördes en större revidering av CAN:s skolundersökningsformulär i syfte att anpassa formuläret till de efterfrågade indikatorerna.

I texten kommenteras resultaten från 2017 års undersökning i ILFA-kommunerna i Kalmar län för ANDT-kärnindikatorerna, samt en av de utökade indikatorerna och ytterligare en variabel (årskonsumtion) som inte är en ANDT-indikator. Vissa jämförelser görs också med resultaten från 2015 års undersökningar. Länets resultat jämförs också med dem från CAN:s riksundersökningar motsvarande år. Övriga resultat från undersökningarna i årskurs 9 och gymnasiet år 2 i Kalmar län redovisas i tabellbilagorna. När tidigare utveckling i riket kommenteras är resultaten hämtade från Skolelevs drogvanor 2016 (Englund (red.) 2016).

Alkohol

I alkoholavsnittet redovisas resultaten för sex olika mått, varav tre är kärnindikatorer i ANDT-uppföljningen: att vara alkoholkonsument, att ha berusningsdebuterat före 13 års ålder samt att vara intensivkonsument.

Alkoholkonsumenter

För att bli klassificerad som alkoholkonsument ska man på frågan ”Har du någon gång druckit alkohol?” svara att man druckit alkohol under de senaste tolv månaderna. Sättet att mäta detta har ändrats över tid men det kan ändå konstateras att andelen alkoholkonsumenter idag är lägre än någonsin tidigare och att den stora nedgången har skett under 2000-talet. I 2017 års undersökningar svarade 40 procent av eleverna i årskurs 9 och 74 procent av eleverna i gymnasiet år 2 i landet att de druckit alkohol (tabell 22).

I diagram 1, åk 9 redovisas andelen niondeklassare som klassificerades som alkoholkonsument i de olika ILFA-kommunerna (tabell 22). För hela Kalmar län² och hela landet redovisas också andelen elever som druckit alkohol det senaste året uppdelat efter kön och här framgår att andelen niondeklassare som druckit alkohol det senaste året var något högre i Kalmar län än i landet som helhet. Diagrammet visar också att medan det i landet uppmättes en högre andel alkoholkonsumenter bland flickorna (43 %) än bland pojkarna (37 %), var andelen alkoholkonsumenter ungefär densamma bland flickorna i Kalmar län (45 %) som bland pojkarna (44 %). De ILFA-kommuner i Kalmar län där högst andel alkoholkonsumenter uppmättes 2017 var Mörbylånga, Emmaboda och Västervik där strax över 50 % av niondeklassarna svarade att de druckit alkohol det senaste året. Lägst andel alkoholkonsumenter uppmättes bland niondeklassarna i Högsby (39 %) där också den största skillnaden jämfört med mätningen 2015 syntes (55 %). Även i Kalmar län var andelen alkoholkonsumenter förhållandevis låg jämfört med övriga kommuner (40 %) men där hade nivån stigit sedan 2015.

² Resultaten för Kalmar län baseras på samtliga elever som deltagit i undersökningen och är bosatta i länet. Här ingår alltså även elever som bor i kommuner utanför ILFA-projektet, men som går i skolan i någon av de kommuner där undersökningen genomförts. Det ska dock understrykas att det därmed också finns en underrepresentation i länsresultaten då Vimmerby, Mönsterås och Borgholms kommuner inte ingått i undersökningen.

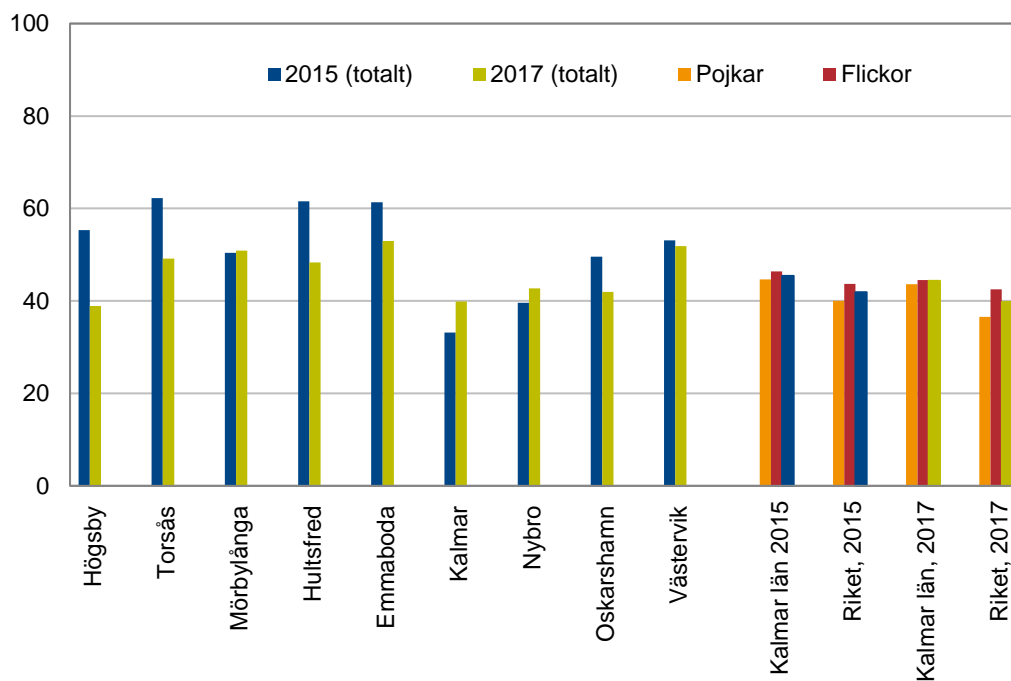

Diagram 1, åk 9. Andelen alkoholkonsumenter i årskurs 9 i kommuner i Kalmar län och i riket. 2015 & 2017.

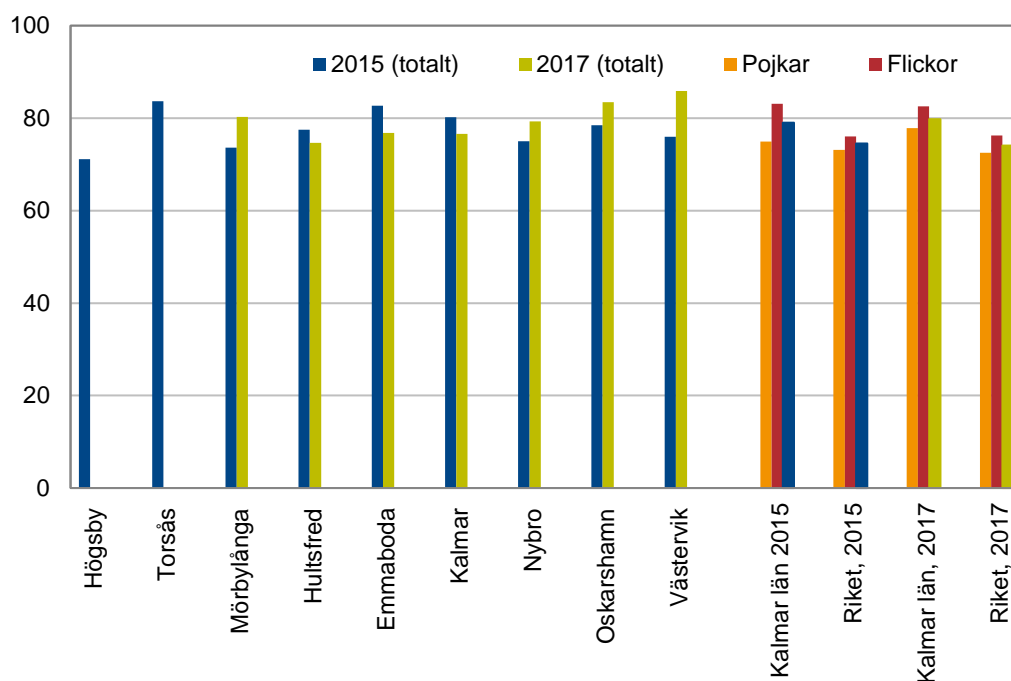

Diagram 1, gy 2. Andelen alkoholkonsumenter i gymnasiets år 2 i kommuner i Kalmar län och i riket. 2015 & 2017.

I diagram 1, gy 2 redovisas motsvarande resultat för gymnasiet år 2 (tabell 22). Liksom i årskurs 9 uppmättes en högre andel alkoholkonsumenter i Kalmar län (80 %) jämfört med landet som helhet (74 %) och både i Kalmar län och i riket var de nivåer av alkoholkonsumenter som uppmättes totalt sett omkring desamma som de som uppmättes i 2015 års undersökningar (79 % i Kalmar län och 75 %). Jämfört mellan de olika kommunerna återfanns den högsta andelen gymnasieelever som druckit alkohol det senaste året bland elever bosatta i Västervik (86 %) och den lägsta andelen bland gymnasieelever bosatta i Hultsfred (75 %).

Liksom i 2015 års undersökning visar diagram 1 åk 9 och 1 gy 2 att det 2017 finns en förhållandevis stor variation i länet gällande andelen elever som klassificeras som alkoholkonsumenter.

Årskonsumtion

I jämförelser mellan olika länder i Europa framgår att Sverige tillhör de länder där de lägsta andelarna av alkoholkonsumenter uppmäts bland skolelever (där definierat som dem som druckit alkohol de senaste 30 dagarna). I frågan om mängden alkohol som skoleleverna konsumerat tillhör Sverige däremot de länder där konsumtionen är som högst (konsumtion vid senaste dryckestillfället).

Ett sammanfattande mått på alkoholkonsumtionens omfattning är att beräkna den totala konsumerade mängden alkohol för det senaste året, det vill säga årskonsumtionen. Måttet konstrueras dels utifrån elevernas uppgifter om kvantiteten per dryckestillfälle för varje enskild alkoholdryck: folköl, starköl, blanddrycker (alkoläsk och starkcider), vin samt sprit. Kvantiteterna multipliceras sedan med konsumtionsfrekvensen för de olika dryckerna under de senaste 12 månaderna och uttrycks i ren alkohol (alkohol 100 %). Delmängderna från de olika dryckerna summeras till ett totalt mått på individens alkoholkonsumtion uttryckt i liter ren alkohol per år. Även gällande årskonsumtion syns en tydlig minskning av den volym som konsumerats av skolelever i riket under 2000-talet. I 2017 års undersökning uppmättes den genomsnittliga årskonsumtionen bland niondeklassare till 1,2 liter ren alkohol (1,1 liter bland både pojkarna och flickorna och volymen ökar alltså något då elever som inte besvarat/svarat *annan könsidentitet* på frågan om kön inkluderas). I gymnasiet år 2 uppmättes konsumtionen till 3,1 liter per år (3,7 liter bland pojkarna och 2,4 liter bland flickorna).

Det kan nämnas att 1,5 liter ren alkohol per år motsvarar att dricka exempelvis ca fem burkar starköl eller 30 cl sprit i månaden. Fem liter ren alkohol per år motsvarar i sin tur en månadskonsumtion om 16 burkar starköl eller ca en liter sprit.

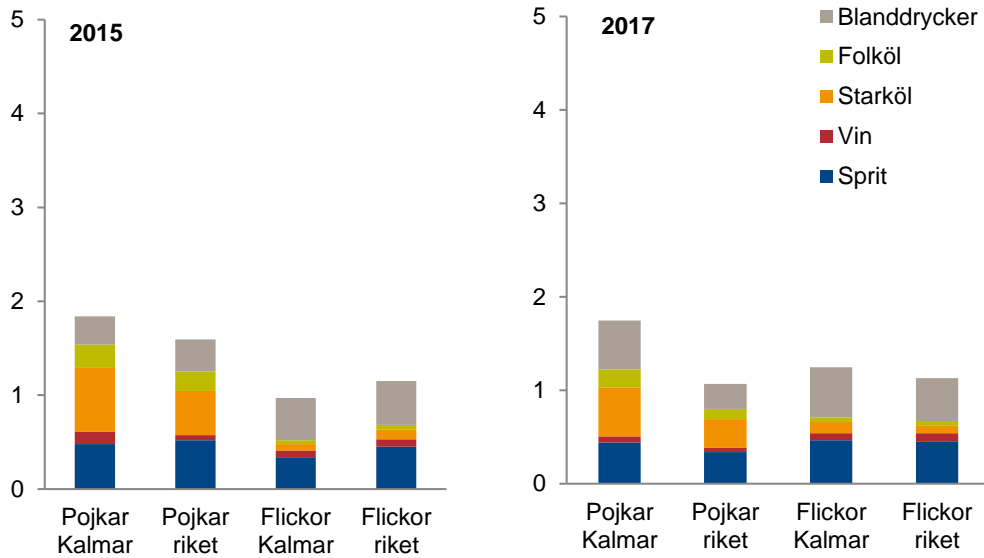

Diagram 2a, åk 9. Den beräknade genomsnittliga årskonsumtionen av respektive alkoholdryck mätt i liter ren alkohol (100 %) i Kalmar län respektive i riket, efter kön i årskurs 9. 2015 & 2017.

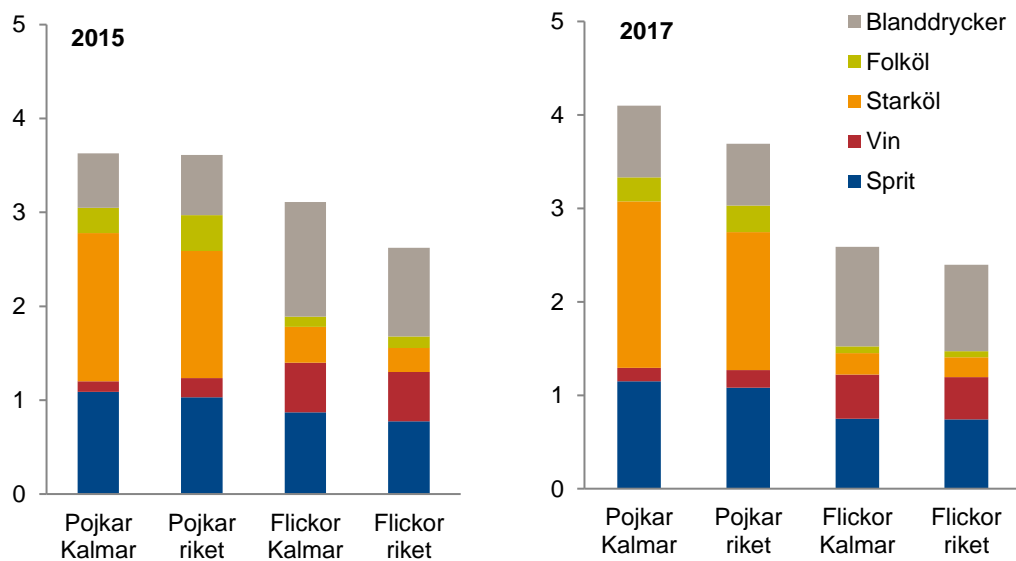

Diagram 2a, gy 2. Den beräknade genomsnittliga årskonsumtionen av respektive alkoholdryck mätt i liter ren alkohol (100 %) i Kalmar län respektive i riket, efter kön i gymnasiets år 2. 2015 & 2017.

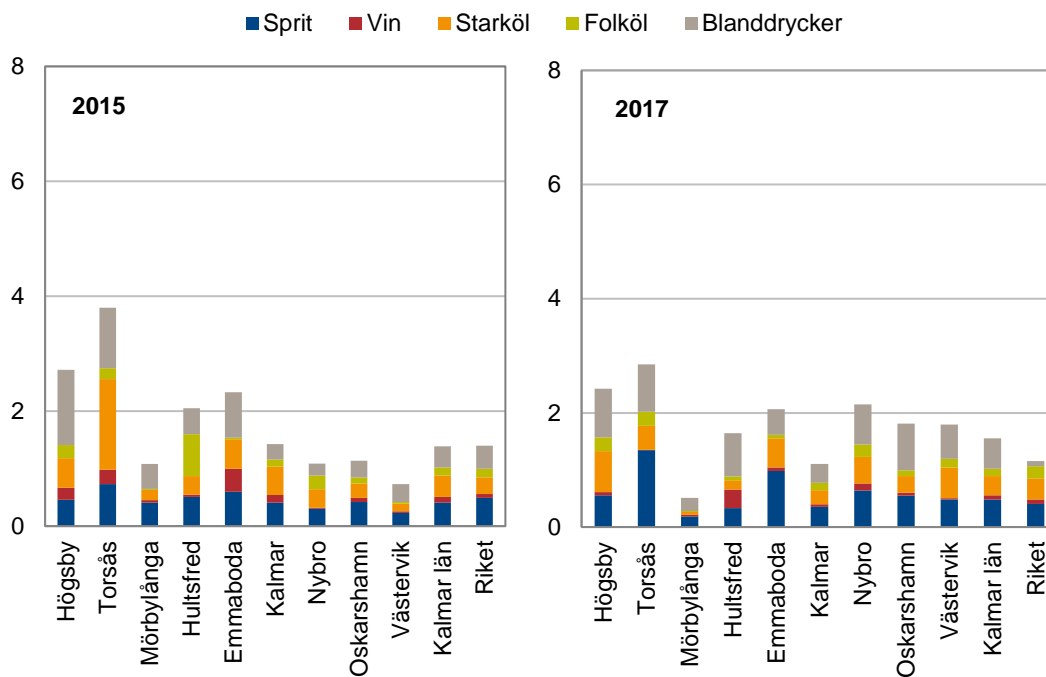

Diagram 2b, åk 9. Den beräknade genomsnittliga årskonsumtionen av respektive alkoholdryck mätt i liter ren alkohol (100 %) i kommuner i Kalmar län och i riket. Årskurs 9. 2015 & 2017.

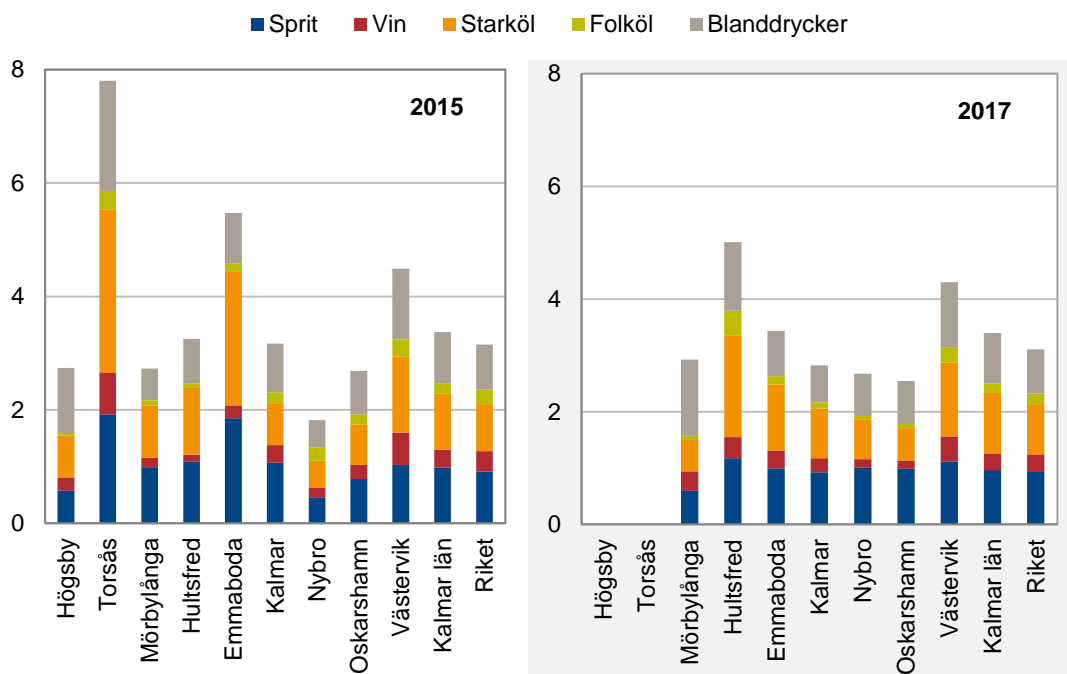

Diagram 2b, gy 2. Den beräknade genomsnittliga årskonsumtionen av respektive alkoholdryck mätt i liter ren alkohol (100%) i kommuner i Kalmar län och i riket. Gymnasiets år 2. 2015 & 2017.

I diagram 2a, åk 9 respektive 2a, gy 2 redovisas den genomsnittliga årskonsumtionen bland pojkar och flickor i liter ren alkohol uppdelat på typ av dryck. Det ska understrykas att medelvärdena gäller för samtliga elever, alltså även de som inte druckit under senaste 12 månaderna.

Trots att det på senare år återfunnits en något högre andel alkoholkonsumerande flickor än pojkar i årskurs 9, har pojkarnas genomsnittliga årskonsumtion (utslagen på samtliga elever) av alkohol varit högre än flickornas. Detta var också fallet i 2015 års undersökningar både i riket och i Kalmar län där skillnaden till och med var ännu större än i landet. I 2017 års undersökning har detta förhållande emellertid förändrats sett till värdena från riksundersökningen där den genomsnittliga årskonsumtionen ligger på 1,1 liter ren alkohol både bland pojkarna och bland flickorna. I Kalmar län kvarstod dock förhållandet med en större genomsnittlig årsvolym bland pojkarna (1,7 liter) än bland flickorna (1,2 liter).

Sett till olika dryckestyper var blanddrycker och starköl de populäraste dryckestyperna bland pojkarna i årskurs 9 i Kalmar län, följt av sprit. Bland flickorna i länet var blanddrycker den populäraste drycken följt av sprit. Även i landet var starköl (bland pojkarna men ej bland flickorna) respektive blanddrycker följt av sprit de populäraste dryckerna.

Bland de nio ILFA-kommunerna uppmättes den högsta alkoholkonsumtionen bland niondeklassarna som bodde i Torsås (2,8 liter). Denna nivå var dock betydligt lägre än vad som uppmättes i 2015 års undersökning (3,8 liter). Därefter följde i storleksordning Högsby (2,4 liter), men också i Högsby hade volymen minskat medan den ökat i Nybro, Oskarshamn och i Västervik. I Mörbylånga hade den genomsnittliga årskonsumtionen halverats (till 0,5 liter) jämfört med den nivå som uppmättes 2015 (1,1 liter).

När den genomsnittliga konsumtionen redovisas enbart för elever som druckit alkohol de senaste 12 månaderna uppgår årskonsumtionen naturligt till högre nivåer. I Kalmar län uppmättes nivån bland konsumenterna till 4,0 respektive 2,7 liter för pojkar och flickor i årskurs 9 (se respektive nivå i de olika kommunerna i tabell 24a och 24b).

Både bland flickorna (2,6 liter) och bland pojkarna (4,1 liter) i gymnasiet år 2 i Kalmar län uppmättes i 2017 års undersökning en något högre årskonsumtion av alkohol än bland flickorna (2,4 liter) och pojkarna (3,7 liter) i riket. Totalt sett låg den genomsnittliga årskonsumtionen av alkohol på 3,4 liter i Kalmar län medan den låg på 3,1 liter i riket. Den populäraste alkoholdrycken bland pojkar i Kalmar län var starköl följt av sprit och därefter blanddrycker. Bland gymnasieflickorna i Kalmar län var blanddrycker den populäraste drycken följt av sprit och därefter vin.

Jämfört mellan de olika ILFA-kommunerna uppmättes i gymnasiet den högsta konsumtionen bland elever bosatta i Hultsfred (5,0 liter). I Hultsfred hade volymen ökat sedan 2015 (3,2 liter) vilket den också gjort i Nybro och i Mörbylånga medan den minskat i Emmaboda, Kalmar, Oskarshamn och Västervik. Den lägsta genomsnittliga årskonsumtionen i Kalmar län uppmättes bland gymnasieelever bosatta i Oskarshamn (2,5 liter).

Den genomsnittliga årskonsumtionen bland alkoholkonsumenterna låg i 2017 års undersökning på 4,2 liter bland alkoholkonsumenterna i Kalmar län (5,2 liter bland de pojkar som var alkoholkonsumenter och på 3,1 liter bland flickorna).

Något man bör tänka på när genomsnittsmått redovisas är att enstaka extrema värden har högre inflytande vid mindre urval. I CAN:s undersökningar tillåts inte det genomsnittliga konsumtionsvärdet för en individ överstiga 50 liter, men om ett fåtal individer ligger närmare 50 liter så kan det ändå ha ett mycket stort inflytande på hela gruppens medelvärde. Jämförelserna mellan dessa resultat i ILFA-kommunerna bör därför tolkas med detta i åtanke.

Intensivkonsumtion

Ett sätt att fånga in berusningsdrickandets omfattning är genom att titta på resultat från kärnindikatorn intensivkonsumtion. Här definieras detta som att under de senaste 30 dagarna vid ett och samma tillfälle ha druckit en alkoholmängd motsvarande minst en helflaska vin (eller fyra burkar starköl eller fyra burkar blanddrycker eller sex burkar folköl eller 25 cl sprit). Dessa exempel motsvarar inte exakt lika stora mängder ren alkohol (100 %) utan syftar främst till att ringa in konsumtion av en så pass stor alkoholmängd att eleverna blir alkoholpåverkade.

I och med 2012 års formulärrevision ändrades frågan om intensivkonsumtion i sådan omfattning att resultaten inte är jämförbara med tidigare års resultat (se Raninen & Nyström 2013). I det nya formuläret efterfrågas hur ofta handlingen förekommit under de senaste 12 månaderna, medan frågan tidigare var formulerad utifrån beteendets förekomst i närtid. Den nya formuleringen med en längre tidsperiod genererar lägre nivåer, vilket är viktigt att ha i åtanke vid eventuella jämförelser med tidigare års undersökningar eller andra studier där frågan har en annan utformning³. Jämförelseproblemen till trots har också intensivkonsumtionen, av allt att döma, minskat under 2000-talet, i synnerhet under de senaste fem åren.

Bland niondeklassarna i riket låg andelen elever som klassades som intensivkonsumenter på något högre nivåer bland pojkarna än bland flickorna fram till och med 2000-talets tidiga år. Därefter har andelen pojkar och flickor som uppgett att de intensivkonsumerar någon gång per månad eller oftare, legat på ungefär samma nivåer. I 2017 års undersökning uppgav omkring 8 procent av eleverna i årskurs 9 i landet, att de intensivkonsumerat vid minst något tillfälle den senaste månaden. Bland pojkarna var andelen 7 procent och bland flickorna var andelen 9 procent. I Kalmar län låg motsvarande andel på 11 procent (11 % både bland pojkarna och bland flickorna) (tabellerna 27 a, b och c).

Jämfört mellan ILFA-kommunerna (diagram 3, åk 9) uppmättes den högsta andelen niondeklassare som intensivkonsumerat den senaste månaden bland elever bosatta i Torsås (18 %) och i Högsby (17 %). Lägst andel intensivkonsumenter återfanns i årets undersökning, liksom i 2015 års undersökning, bland niondeklassare bosatta i Mörbylånga (4 % i årets undersökning). I Västervik hade andelen niondeklassare som intensivkonsumerat den senaste månaden näst intill fördubblats jämfört med 2015 och i Nybro hade nivån tredubblats sedan 2015.

Bland gymnasieeleverna i riket har andelen pojkar som intensivkonsumerar någon gång per månad eller oftare varit högre än andelen flickor som gjort detsamma sedan undersökningen startade år 2004. Även i årets riksundersökning var andelen som intensivkonsumerat någon eller några gånger den senaste månaden högre bland pojkarna. Andelen intensivkonsumenter ökade bland både pojkarna och flickorna i gymnasiet fram till 2009, men minskade därefter mot lägre nivåer för båda könen. I 2017 års undersökning uppgav omkring 26 procent av pojkarna och 23 procent av flickorna i riket att de intensivkonsumerat vid något tillfälle de senaste 30 dagarna (25 % totalt). I Kalmar län var andelen pojkar som i årets undersökning klassades som intensivkonsumenter 30 procent bland pojkarna och 27 procent bland flickorna (28 % totalt) (tabellerna 27 a, b och c).

³ Detta då elever som intensivkonsumerat vid flera tillfällen de senaste t.ex. tre månaderna – men kanske inte ens provat alkohol för sex månader sedan, tidigare valde svarsalternativet "Ett par gånger i månaden" medan samma elev i det nya formuläret besvarar frågan om hur ofta detta skett under de senaste 12 månaderna med svarsalternativet "2–6 gånger de senaste 12 månaderna" och därmed inte klassificeras som intensivkonsumenter. I och med att skoleleverna är i en ålder då alkoholvanor börjar etableras har denna typ av förändringar stor betydelse.

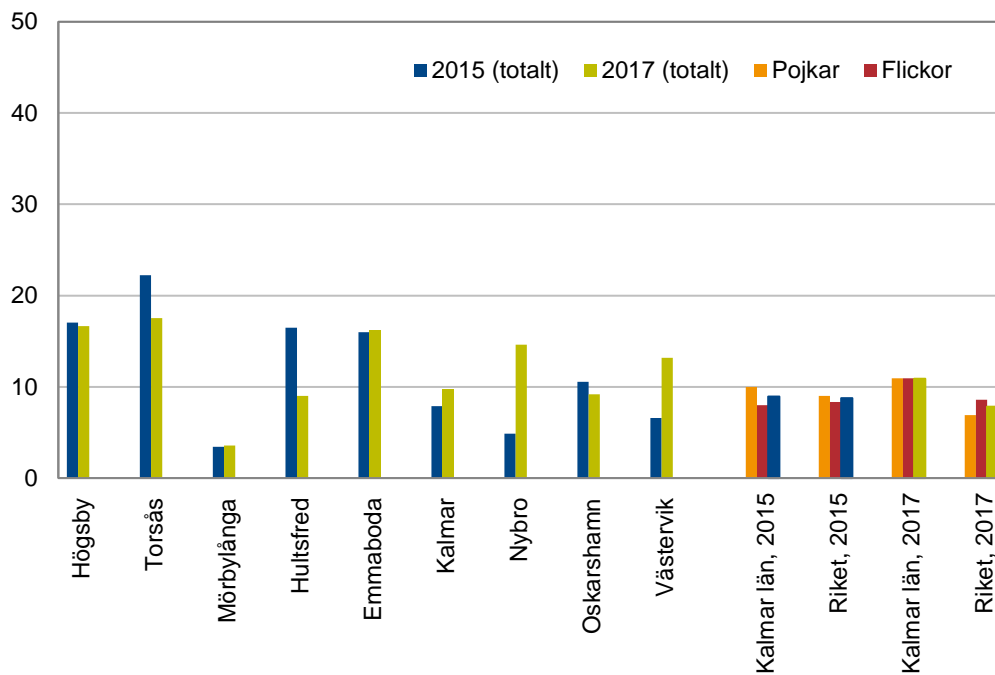

Diagram 3, åk 9. Andelen elever i årskurs 9 som intensivkonsumerat alkohol någon gång i månaden eller oftare, i kommuner i Kalmar län och i riket. 2015 & 2017.

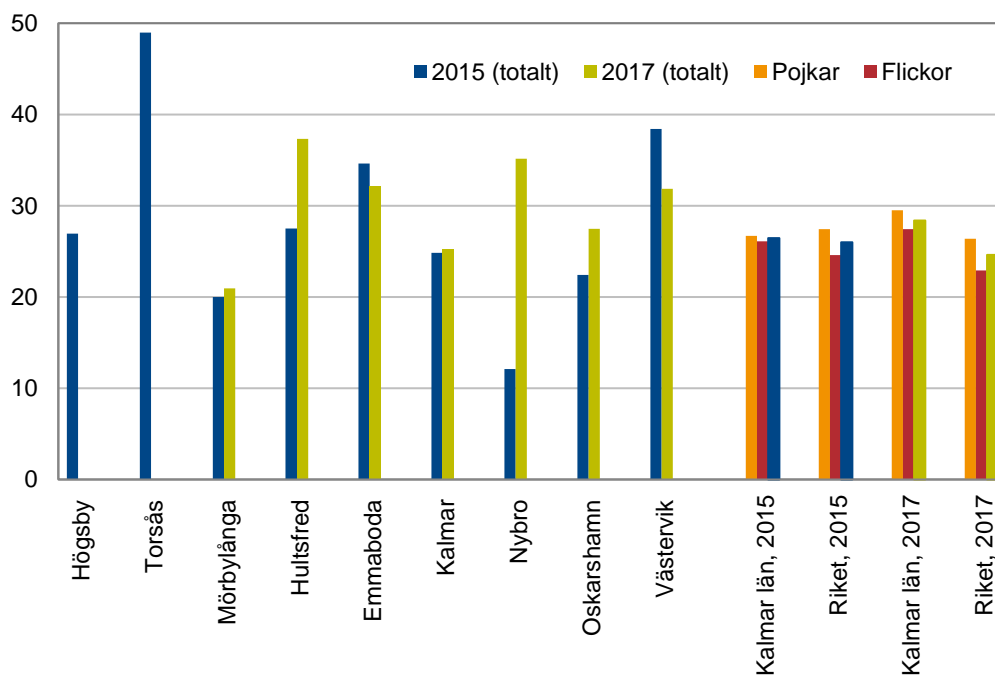

Diagram 3, gy 2. Andelen elever i gymnasiets år 2 som intensivkonsumerat alkohol någon gång i månaden eller oftare, i kommuner i Kalmar län och i riket. 2015 & 2017.

Också i gymnasiet år 2 hade andelen intensivkonsumenter näst intill tredubblats i årets undersökning bland elever bosatta i Nybro. I årets undersökning låg nivån i Nybro på 35 % (jämfört med 12 % i 2015 års undersökning). Den högsta nivån av intensivkonsumenter uppmättes bland gymnasieelever bosatta i Hultsfred (37 %) och den lägsta nivån bland gymnasieelever bosatta i Mörbylånga (21 %).

Risikkonsumtion

En av de utökade ANDT-indikatorerna är risikkonsumtion av alkohol. Som riskkonsument klassificeras de som i genomsnitt druckit motsvarande minst 9 (flickor) respektive 14 (pojkar) standardglas⁴ alkohol i veckan, eller intensivkonsumerat (se ovan) minst en gång i månaden. Det är med andra ord ett mått som både tar hänsyn till om berusningskonsumtion förekommer, men också om en större mängd alkohol dricks fördelat under en längre tid. Samtidigt bör det påpekas att alkoholkonsumtionen i tidiga tonåren i sig utgör en risk för framtida alkoholproblem, vilket detta mått inte tar hänsyn till, och man kan ifrågasätta hur pass tillämpligt detta mått är på ungdomar som är alltför unga för att ens själva kunna anskaffa alkohol.

År 2017 klassades omkring 9 procent av eleverna i årskurs 9 i landet som riskkonsumenter (7 % av pojkarna och 10 % av flickorna) (tabell 28c).

I Kalmar län motsvarades detta av 12 procent av eleverna i årskurs 9 (12 % både av pojkarna och av flickorna). Både i Kalmar län och i landet som helhet tillkom alltså någon procentenhet när hänsyn togs till om en större mängd alkohol dricks per vecka.

Detsamma gällde för eleverna i gymnasiet år 2. Omkring 26 procent av gymnasieeleverna i landet klassades som riskkonsumenter i 2017 års undersökning (27 % av pojkarna och 24 % av flickorna). I Kalmar län klassades 30 procent av gymnasieeleverna som riskkonsumenter (31 % av pojkarna och 29 % av flickorna). Andelen riskkonsumenter redovisas i tabellerna 28 a och b i respektive tabellbilaga).

Berusningsdebut

Ytterligare en kärnindikator är andelen elever i årskurs 9 som uppger att de berusat sig vid 13 års ålder eller tidigare. Även denna fråga ändrades vid formulärjusteringen 2012, men oavsett detta kan ändå konstateras att andelen elever som haft en tidig berusningsdebut tydligt sjunkit under 2000-talet.

Diagram 4 visar att andelen elever med så kallad tidig berusningsdebut inte skilde sig mellan pojkar och flickor i Kalmar län, ingen nämnvärd skillnad av nivån syntes heller mellan länet och riket. Omkring 4 % av eleverna i de olika grupperna svarade att de varit berusade vid 13 års ålder eller tidigare (tabell 62). Ingen större skillnad syntes heller mellan de olika ILFA-kommunerna undantaget Högsby där andelen niondeklassare som svarade att de varit berusade vid 13 års ålder eller tidigare (11 %) var mer än dubbelt så hög som i länet. Påtagligt är också att nivån halverats eller mer än halverats jämfört med de nivåer som uppmättes i 2015 års undersökning i kommunerna Torsås, Hultsfred och Emmaboda.

⁴ Ett standardglas alkohol innehåller 12 gram ren alkohol vilket motsvara ett glas vin (ca 15 cl), en flaska starköl (33 cl) eller en drink på knappt 4 cl sprit (<https://www.alkoholhjalpen.se/standardglas> datum: 2015-08-27).

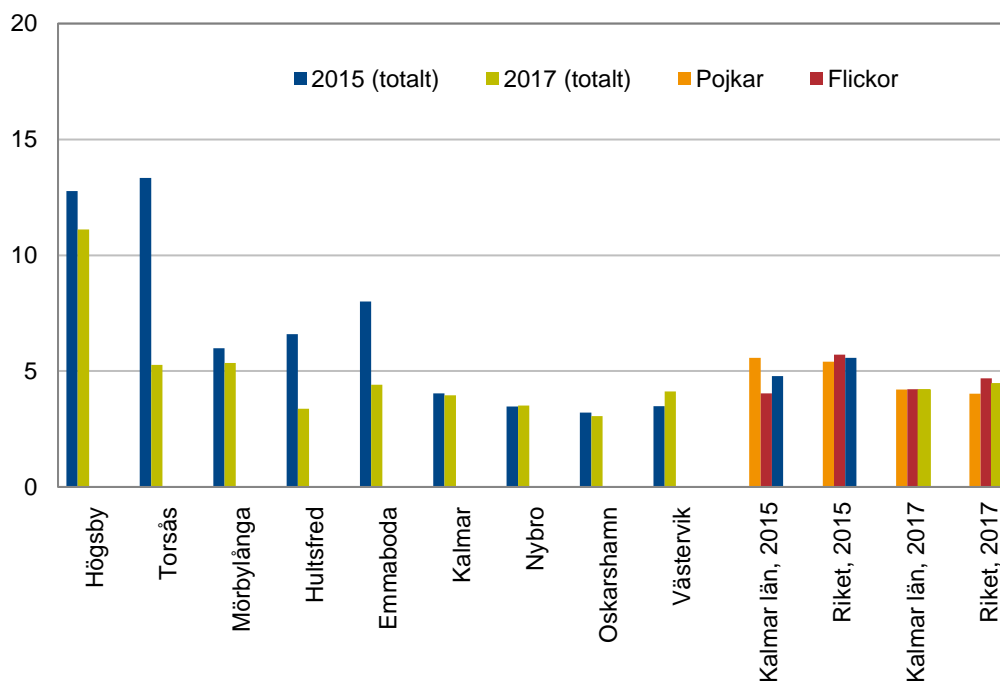

Diagram 4. Andelen elever som varit berusade vid 13 års ålder eller tidigare, i kommuner i Kalmar län och i riket. Årskurs 9. 2015 & 2017.

Anskaffningssätt

Såväl denna undersökning som flera andra studier har påvisat att många ungdomar dricker alkohol och att det inte är ovanligt att somliga av dem dricker förhållandevis stora kvantiteter. Med beaktande av de åldersrestriktioner som finns i den svenska alkohollagstiftningen ska det inte vara möjligt för dessa ungdomar att själva skaffa alkohol. Det är emellertid ett faktum att det många gånger går att få tag på alkohol även för ungdomar i förhållandevis låg ålder.

Av tabellerna 25a och b framgår att den vanligaste ursprungskällan för alkohol bland skolelever i Kalmar län var Systembolaget, men det är också vanligt att ange att alkoholen kommit från en person som säljer insmugglad alkohol och att ange att man inte vet varifrån alkoholen ursprungligen kommit. Tabellerna 37a,b och c visar hur niondeklassare i landet respektive i ILFA-kommunerna i Kalmar län fått tag på alkohol som hade Systembolaget som ursprung. På frågan ”Senaste gången du drack alkohol från Systembolaget, hur fick du tag på den?” får eleverna välja flera svarsalternativ.

Eftersom alkoholkonsumtion är en företeelse som ofta sker i sällskap med andra, kan det troligt också antas att anskaffning många gånger kan ske gemensamt istället för att varje ungdom som vill dricka alkohol går ut och anskaffar sin egen ”portion” (inte minst då ovan nämnda åldersrestriktioner försvårar anskaffningen, men också av sociala och ekonomiska skäl).

Det är med andra ord inte otänkbart att minderåriga många gånger går ihop och skaffar alkohol och att ungdomar som hittat ett sätt att få tag i alkohol, också förser (delar, säljer, bjuder) sina kompisar med alkohol.

Att ha fått tag i alkohol genom pojk-/flickvän, kompis eller kompis syskon är också det svarsalternativ som i regel anges av flest elever (såvida eleverna inte uppgett att de inte dricker alkohol). Så var också fallet i 2017 års undersökning av årskurs 9 i riket, medan det var vanligast att i undersökningen i Kalmar län att inte besvara frågan alls. Bland de elever

som svarade var emellertid också i Kalmar län svarsalternativet ”från pojk-/flickvän, kompis eller kompis syskon” det vanligaste alternativet som uppgavs. Särskilt vanligt var detta bland flickorna i länet. Nästan lika vanligt var det dock bland niondeklassarna att ange ”Från annan vuxen som köpte ut/sålde till mig”.

I gymnasiet år 2 var det vanligaste alternativet i undersökningen av Kalmar län ”från pojk-/flickvän, kompis eller kompis syskon”. Såvida eleven inte svarat att de inte drack alkohol från Systembolaget var det näst vanligaste svarsalternativet bland gymnasieelever i Kalmar län ”Från annan vuxen som köpte ut/sålde till mig” men också ”Från egna föräldrar/vårdnadshavare med lov”.

Narkotika

Med narkotika avses i Sverige de preparat som finns upptagna i Läkemedelsverkets föreskrifter om förteckningar över narkotika⁵. Där förekommer dels sådana medel som är föremål för kontroll enligt internationella överenskommelser (FN:s narkotikakonventioner), men också ett antal medel som enligt svenska bestämmelser skall betraktas som narkotika. Preparaten har olika egenskaper men gemensamt för dem är att de påverkar centrala nervsystemet.

För att mäta narkotikaanvändandet är två mått från skolundersökningen identifierade som kärnindikatorer i ANDT-uppföljningen: att ha använt narkotika någon gång samt att ha använt narkotika de senaste 12 månaderna (mäts sedan 2007). Under 2000-talet har resultaten gällande narkotikaanvändning fluktuerat utan att någon tydlig förändringsriktning kunnat avläsas.

Skillnaden mellan livstids- och tolv månadersmättet är tämligen konstant inom båda årskurserna men större i gymnasiet än i nian. Av detta skäl begränsas grafiken i det följande till andelen som använt narkotika senaste 12 månaderna. Genom åren har det inte varit någon större skillnad mellan flickor och pojkar vad gäller narkotikaprevalens i årskurs 9 medan gymnasiepojkar däremot redovisar mera omfattande erfarenheter än gymnasieflickor. Cannabis har genom åren varit den vanligaste narkotikan i årskurs 9 såväl som i gymnasiet.

Andelen elever i årskurs 9 som någonsin i livet använt narkotika var totalt 6 procent både i landet som helhet och i Kalmar län (7 % av pojkarna i landet och 6 % av pojkarna i Kalmar län respektive 5 % av flickorna i såväl landet som i Kalmar län). I diagram 5, åk 9 redovisas andelen niondeklassare som använt narkotika de senaste 12 månaderna i ILFA-kommunerna i Kalmar län och i riket år 2015 och 2017. I Kalmar län var det 2017 omkring 4 procent av eleverna (både av flickorna och av pojkarna) som använt narkotika de senaste 12 månaderna. Motsvarande uppgifter från riket visade att omkring 5 procent som 2017 svarade att de använt narkotika; 4 procent av flickorna och 5 procent av pojkarna. Jämfört mellan de olika ILFA-kommunerna uppmättes i 2017 års undersökning lägst andel niondeklassare som använt narkotika de senaste 12 månaderna i Högsby (2 %). Den högsta andelen niondeklassare som använt narkotika de senaste 12 månaderna rapporterades, i 2017 års undersökning liksom i 2015 års undersökning, i Torsås (9 % i 2015 års undersökning och 14 % i 2017 års undersökning).

⁵ <http://www.lakemedelsverket.se/overgripande/Lagar--regler/Lakemedelsverkets-foreskrifter---LVFS>
Datum: 2015-08-27

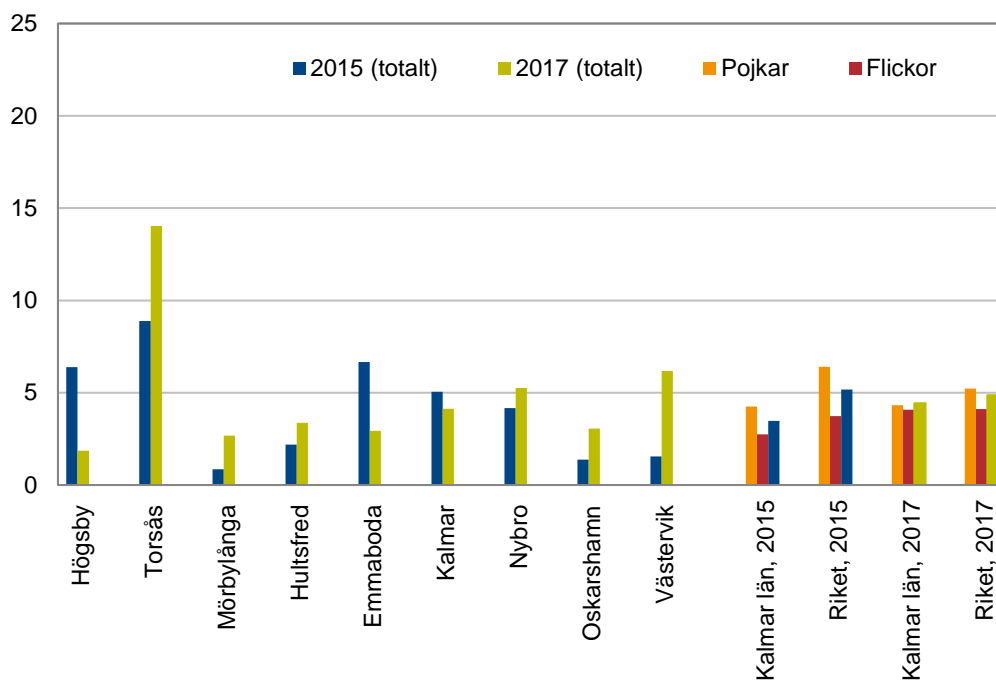

Diagram 5, åk 9. Andelen elever i årskurs 9 som använt narkotika de senaste 12 månaderna i kommuner i Kalmar län och i riket. 2015 & 2017.

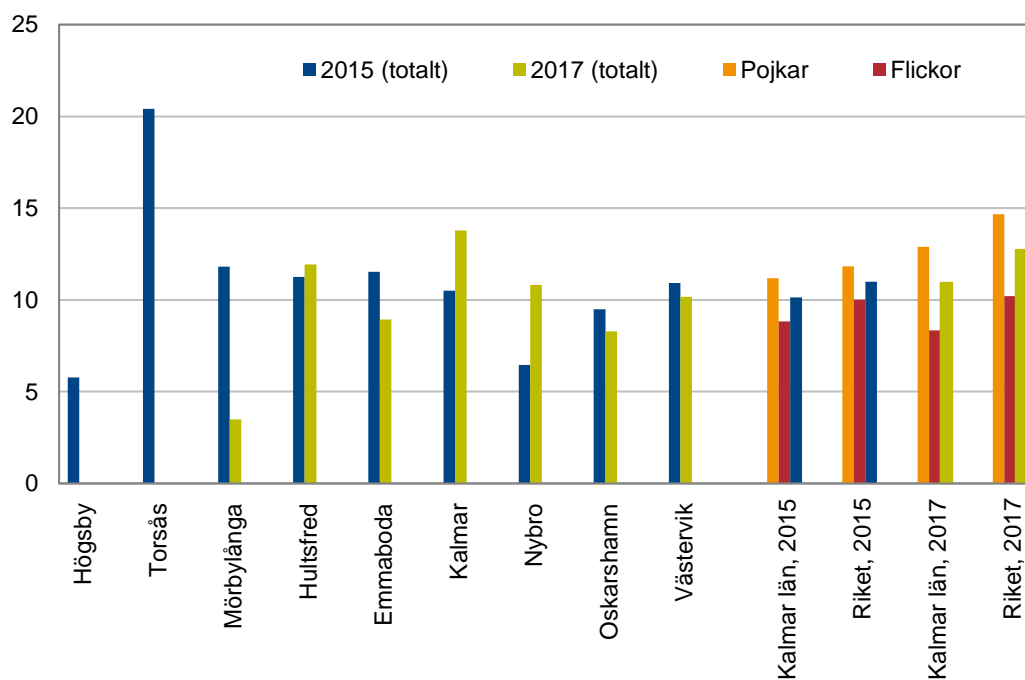

Diagram 5, gy 2. Andelen elever i gymnasiets år 2 som använt narkotika de senaste 12 månaderna i kommuner i Kalmar län och i riket. 2015 & 2017.

I gymnasiet år 2 var det 17 procent av eleverna i landet som helhet som i årets undersökning svarade att de någon gång använt narkotika (20 % av pojkarna och 14 % av flickorna) vilket motsvarades av 15 procent av gymnasieeleverna i Kalmar län (17 % av pojkarna och 13 % av flickorna). Gällande andelen som använt narkotika under de senaste 12 månaderna (diagram 5, gy 2) uppmättes totalt 11 procent av gymnasieeleverna i Kalmar län gjort detta (13 % av pojkarna och 8 % av flickorna) 2017, jämfört med 13 procent i riket (15 % av pojkarna och 10 % av flickorna).

Jämfört mellan de olika ILFA-kommunerna visade 2017 års undersökning på att det finns en förhållandevis stor variation mellan olika kommuner i Kalmar län. I den kommun där den högsta andelen uppmättes: Kalmar kommun, uppmättes nivån till 14 procent av gymnasieeleverna, en nivå som stigit jämfört med den som uppmättes 2015, medan detta motsvarades av 3 procent i den kommun där lägst andel uppmättes: Mörbylånga där nivån minskat med två tredjedelar jämfört med 2015 års undersökning.

Anabola androgena steroider

Liksom på narkotikaområdet är två prevalensmått från skolundersökningen identifierade som kärnindikatorer i ANDT-uppföljningen gällande dopning: att ha använt anabola androgena steroider (AAS) någon gång samt att ha använt det de senaste 12 månaderna (mät sedan 2012). Under 2000-talet har resultaten gällande användning av AAS uppgått till cirka 1 % i riket, och detta gäller oavsett årskurs och tidsperspektiv.

Normalt är det alltså ytterst få elever som uppger att de använt anabola androgena steroider (AAS), (se tabellerna 44a och b). År 2017 var det liksom 2015 såväl bland niondeklassarna som i gymnasiet och såväl i Kalmar län som i riket 1 % av pojkarna och 0 % av flickorna som svarade att de använt AAS de senaste 12 månaderna. Totalt sett har nivån bland eleverna legat strax runt en halv procentenhet vilket således kan rundas av till 1 eller 0 procent beroende på om nivån är knappt eller drygt en halv procent (se diagram 6, åk 9 och 6, gy 2 för 12-månadarsprevalens och tabell 44 i bilaga 2 och 3 för livstidsprevalens). I 2015 års undersökning av niondeklassare utmärkte sig därför Emmaboda något där nivån låg på 4 procent. I årets undersökning var nivån emellertid nere på 0 procent i Emmaboda.

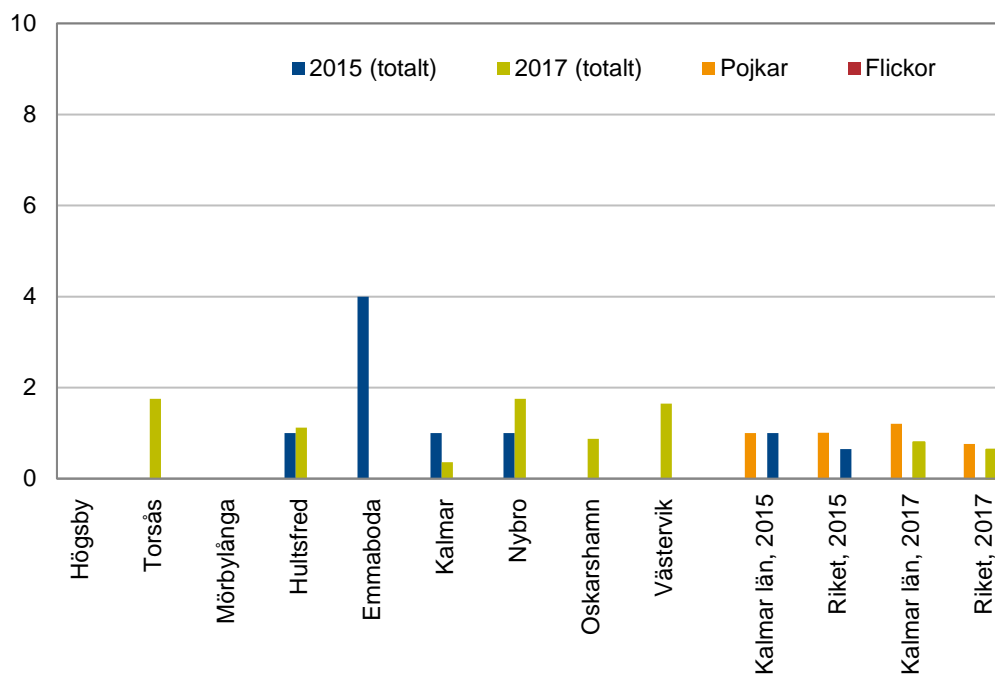

Diagram 6, åk 9. Andelen elever i årskurs 9 som använt anabola androgena steroider (AAS) utan läkarordination de senaste 12 månaderna i kommuner i Kalmar län och i riket. 2015 & 2017.

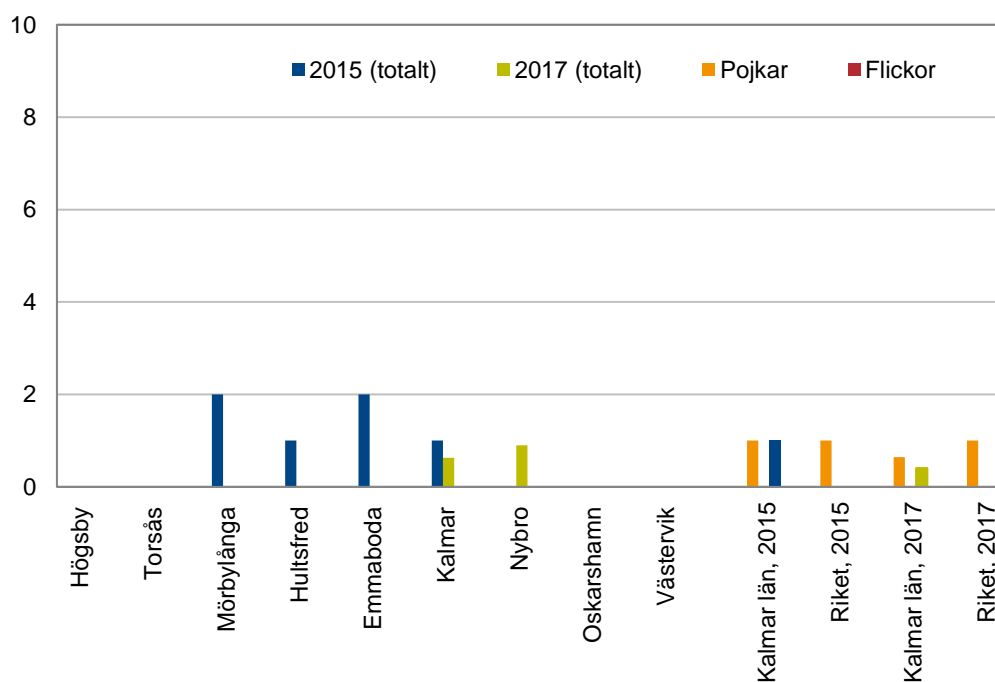

Diagram 6, gy 2. Andelen elever i gymnasiets år 2 som använt anabola androgena steroider (AAS) utan läkarordination de senaste 12 månaderna i kommuner i Kalmar län och i riket. 2015 & 2017.

Tobaksanvändning

För tobak har tre olika mått identifierats som kärnindikatorer i ANDT-uppföljningen: att vara rökare, att vara snusare samt att ha tobaksdebuterat före 13 års ålder.

Rökare

Som rökare räknas de elever som dels uppgett att de har rökt under de senaste 12 månaderna och dessutom svarat att de fortfarande röker. Denna definition skiljer sig från den definition som användes under perioden före 2012 då det inledande 12-månadersfiltret saknades. Förändringen med den något snävare definitionen gör att tidsserien över rökare brutits. Trots detta kan det konstateras att rökningen har minskat kraftigt på nationell nivå i årskurs 9 under 2000-talet. Bland gymnasieeleverna har andelen rökare varit mer fluktuerande, men under de senaste åren syns även där en nedgång.

I 2017 års undersökning var det 11 % av pojkarna (3 % dagligen/nästan dagligen och 8 % ibland) och 14 % av flickorna (4 % dagligen/nästan dagligen och 10 % ibland) i årskurs 9 i Kalmar län som klassificerades som rökare enligt den nya definitionen. Bland pojkarna i Kalmar län var nivån något högre än den som uppmättes i riket där 8 procent klassades som rökare (3 % dagligen/nästan dagligen och 5 % ibland), medan nivån bland flickorna i Kalmar län var förhållandevis jämn med den som uppmättes i riket där 13 procent klassades som rökare (5 % dagligen/nästan dagligen och 8 % ibland).

Liksom i 2015 års undersökning var andelen rökare i gymnasiet år 2 något högre i Kalmar län (29 %) jämfört med riket (24 %). Framförallt var det gymnasieflickorna i Kalmar län (33 %) som rökte i större utsträckning än i landet (26 %) även om viss skillnad också syntes mellan gymnasiepojkarna i Kalmar län (26 %) och gymnasiepojkarna i riket (23 %).

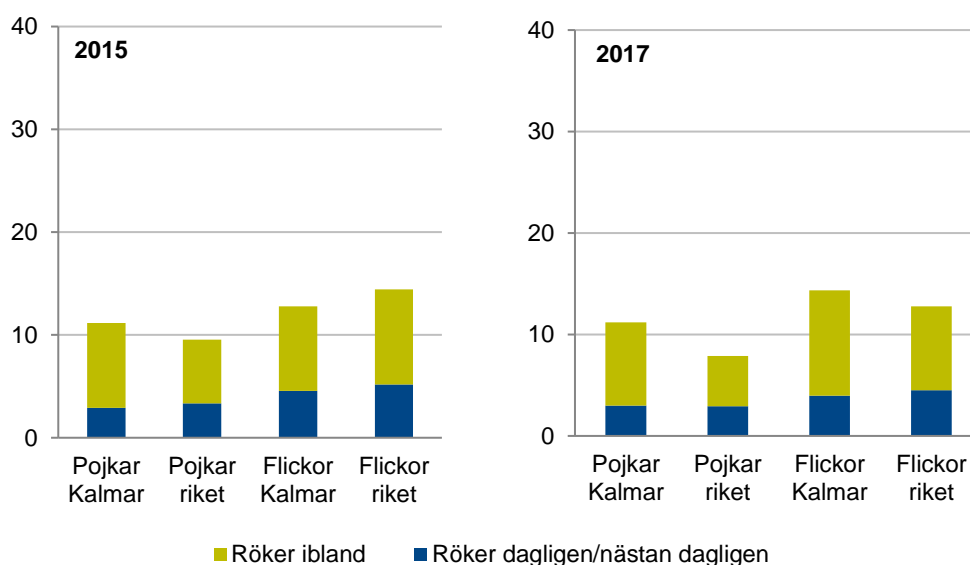

Diagram 7a, åk 9. Andelen elever efter kön i årskurs 9 som röker i Kalmar län och i riket. 2015 & 2017.

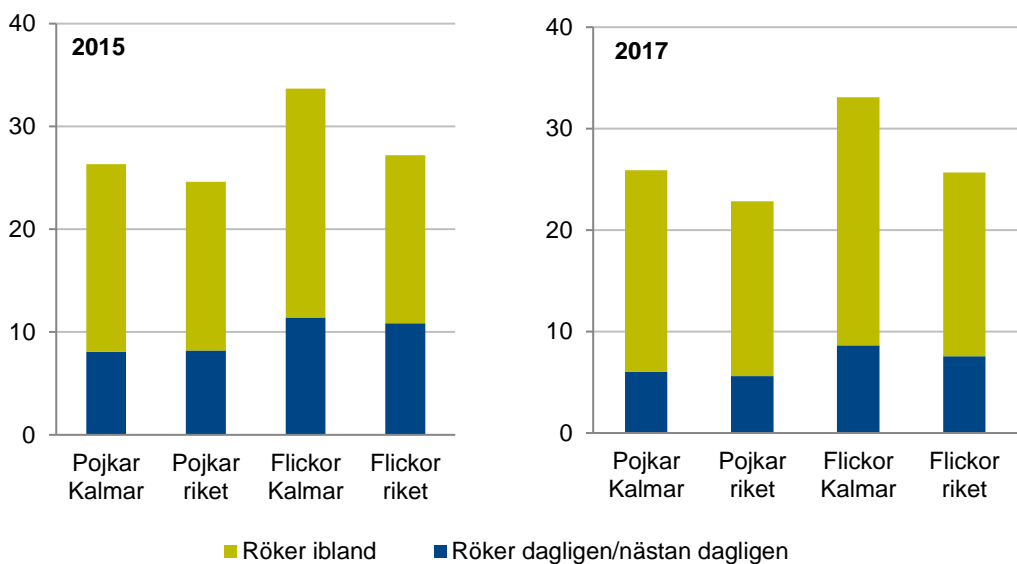

Diagram 7a, gy 2. Andelen elever efter kön i gymnasiet år 2 som röker i Kalmar län och i riket. 2015 & 2017.

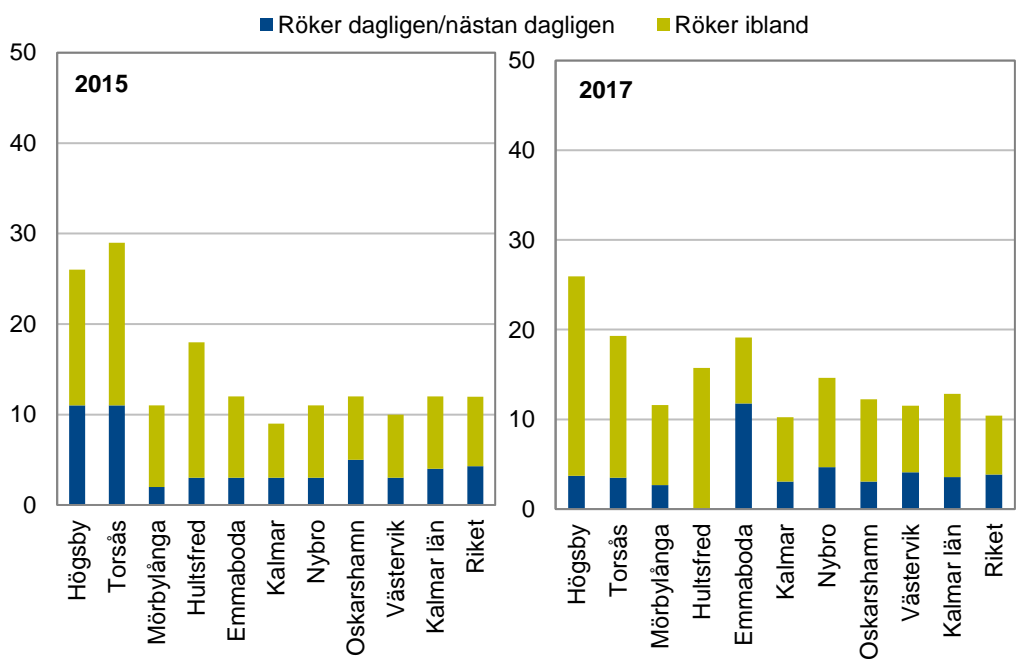

Diagram 7b, åk 9. Andelen elever i årskurs 9 som röker i kommuner i Kalmar län och i riket. 2015 & 2017.

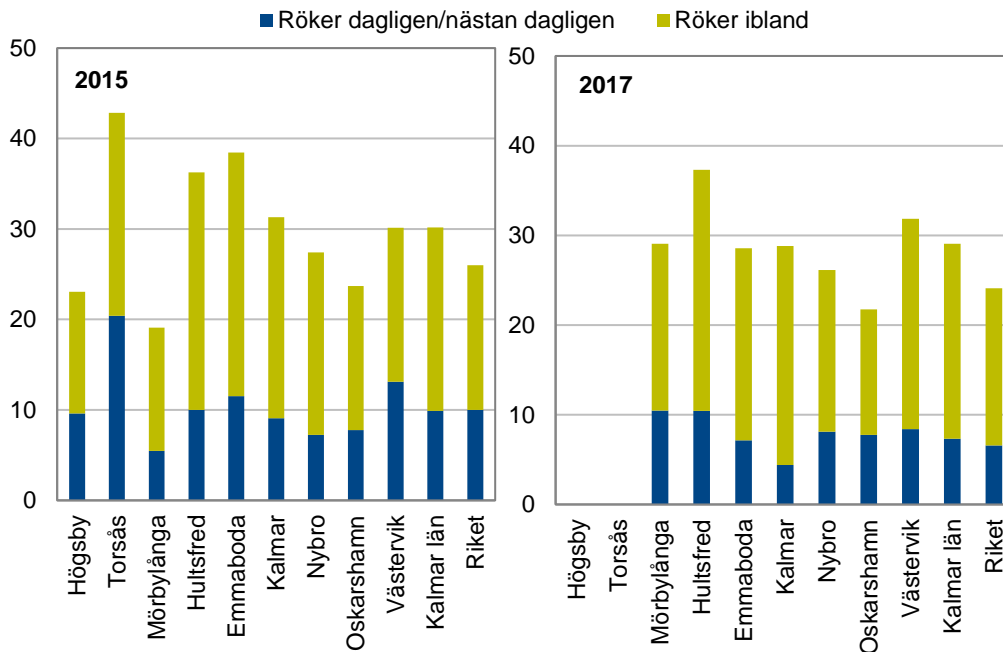

Diagram 7b, gy 2. Andelen elever i gymnasiet år 2 som röker i kommuner i Kalmar län och i riket. 2015 & 2017.

Jämfört mellan de olika ILFA-kommunerna i Kalmar län återfanns den högsta andelen rökare bland niondeklassarna bosatta i Högsby följt av Torsås (19 %) och Emmaboda (19 %). Emmaboda avvek också från gängse mönster då en majoritet av rökarna uppgav att de rökte på daglig/ nästan daglig basis (12 %). I Hultsfred uppgav däremot ingen av eleverna att de rökte på daglig/nästan daglig basis. I Torsås svarade 19 procent av eleverna att de rökte i årets undersökning vilket var en nedgång med 10 procentenheter jämfört med de nivåer som uppmättes 2015. I jämförelse mellan de olika ILFA-kommunerna uppmättes 2017, liksom 2015, lägst andel niondeklassare röka i Kalmar (10 %).

I jämförelsen av de ILFA-kommuner som kunde redovisas för undersökningen i gymnasiet år 2 uppmättes den högsta andelen rökare i Hultsfred där 37 % av gymnasieeleverna svarade att de rökte i årets undersökning (10 % dagligen/nästan dagligen och 27 % ibland). I Emmaboda där en av de högsta nivåerna uppmättes 2015 (37 %) hade andelen rökare minskat minskat påtagligt i 2017 års undersökning (29 %), medan den ökat påtagligt i Mörbylånga (19 % i 2015 års undersökning och 29 % i 2017 års undersökning). Den, bland ILFA-kommunerna, lägsta nivån av rökare i gymnasiet år 2 uppmättes bland elever bosatta i Oskarshamn. Vanligast bland rökarna i samtliga kommuner var att de uppgett att de rökte ibland eller på fest snarare än dagligen/nästan dagligen.

Snusare

Även begreppet snusare har omdefinierats i enlighet med ANDT-indikatorerna och den nya definitionen följer samma mönster som för rökare, det vill säga att endast de som svarat att de snusat under de senaste 12 månaderna och svarat ja på följdfrågan om man fortfarande snusar räknas in. Liksom för rökningen ledde förändringen till tidsseriebrott men det kan ändå noteras att snusningen har minskat något under 2000-talet, även om läget varit tämligen oförändrat under senare år.

Likt tidigare år var könsskillnaderna gällande snusning relativt stora både i Kalmar län och i riket. I Kalmar län klassificerades 9 procent av eleverna i årskurs 9 som snusare: 15 procent

av pojkarna och 3 procent av flickorna. I riket var motsvarande andelar 6 procent totalt, 9 procent av pojkarna och 2 procent av flickorna.

Bland gymnasieeleverna klassades, i 2017 års undersökning, 17 procent av gymnasieeleverna i Kalmar län som snusare: 27 procent av pojkarna och 6 procent av flickorna. Lika stor andel av flickorna i riket klassades som snusare i gymnasieundersökningen, men en lägre andel uppmättes bland gymnasiepojkarna i riket (22 %) än bland gymnasiepojkarna i Kalmar län.

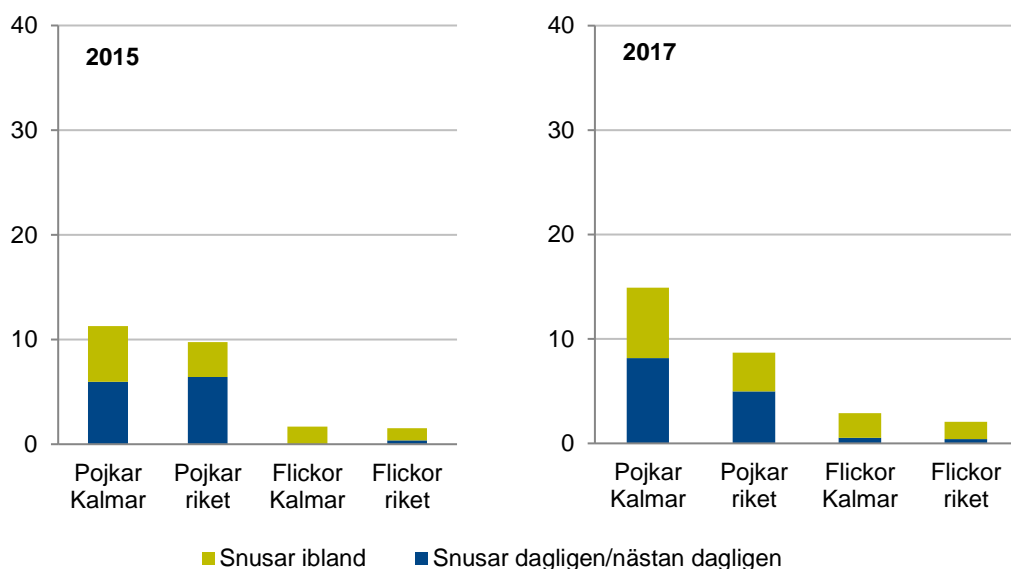

Diagram 8a, åk 9. Andelen elever efter kön i årskurs 9 som snusar i Kalmar län och i riket. 2015 & 2017.

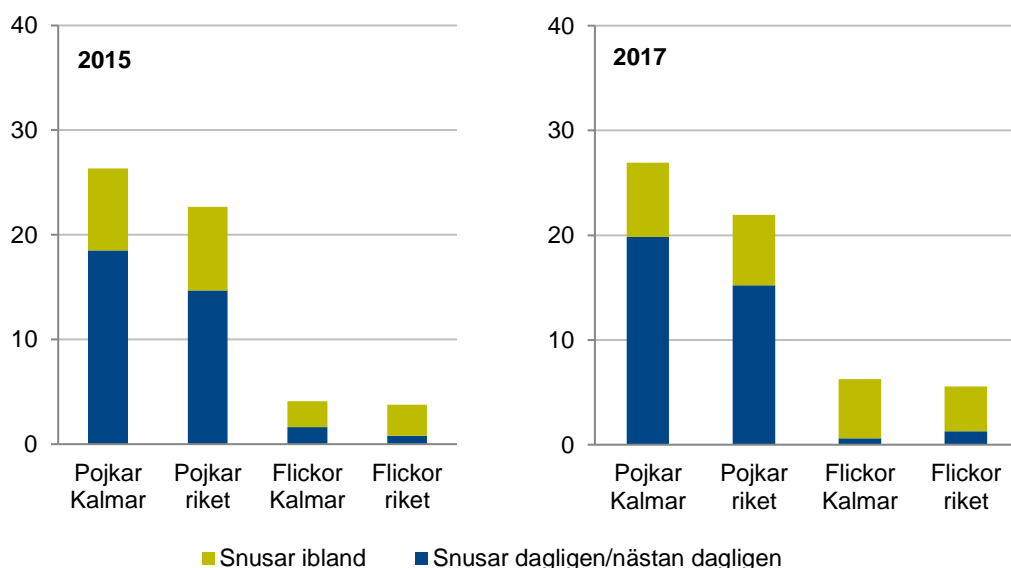

Diagram 8a, gy 2. Andelen elever efter kön i gymnasiets år 2 som snusar i Kalmar län och i riket. Procent. 2015 & 2017.

Jämfört mellan de olika ILFA-kommunerna återfanns de högsta andelarna snusare bland de nior som bodde i Emmaboda (18 %) i 2017 års undersökning och liksom beträffande rökning var en förhållandevis stor andel niondeklassare dagliga/nästan dagliga snusare. Den lägsta andelen snusare återfanns bland de nior som bodde i Mörbylånga (4 %). Som framgår av diagram 8b, åk 9 finns en förhållandevis stor variation i snusandets omfattning i olika kommuner i Kalmar län.

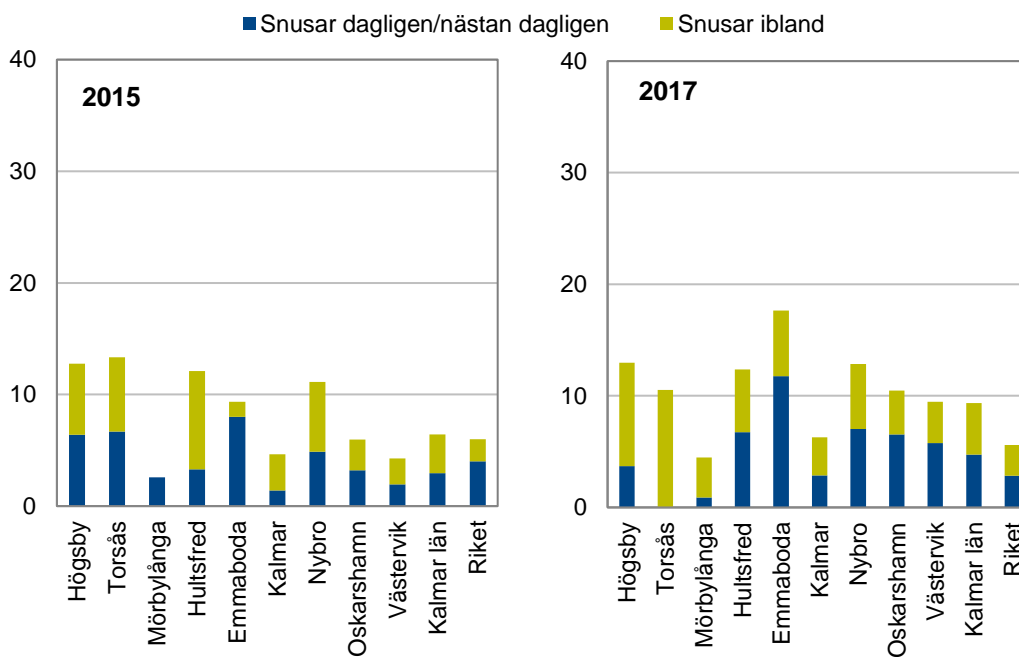

Diagram 8b, åk 9. Andel elever i årskurs 9 som snusar i kommuner i Kalmar län och i riket. 2015 & 2017.

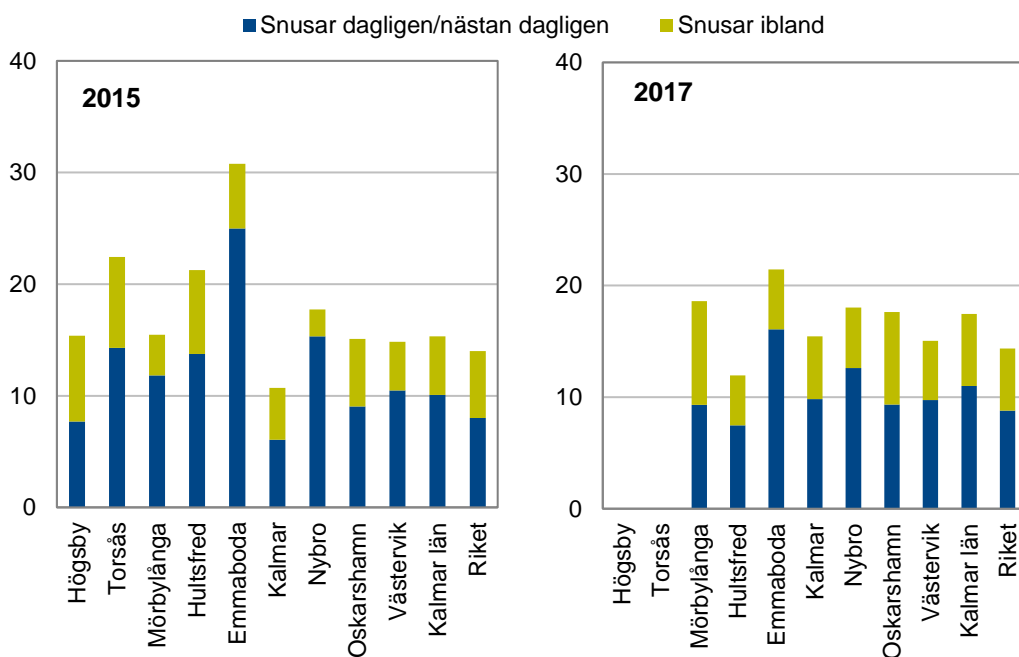

Diagram 8b, gy 2. Andelen elever i gymnasiets år 2 som snusar i kommuner i Kalmar län och i riket. 2015 & 2017.

Även i gymnasiet och liksom i 2015 års undersökning var den ILFA-kommun där snusning var som vanligast 2017 Emmaboda. Jämfört med den nivå som uppmättes i Emmaboda i 2015 års undersökning (31 %) hade andelen snusare dock minskat påtagligt i årets undersökning (21 %). Bland de ILFA-kommuner som redovisas i diagram 8b, gy 2 återfanns den lägsta andelen snusare i 2017 års undersökning i Hultsfred (12 %).

Tobaksdebut

Även debutåldern för tobaksanvändning följs i regeringens ANDT-strategi (endast i årskurs 9 dock). För att få en sammanfattande bild av tobaksdebuten följs andelen som var 13 år eller yngre första gången de rökte en cigarett eller snusade (för cigarett- och snusdebut separat, se tabellerna 63 och 64). Snusdebuten började mätas först 2010 men till följd av formulärändringen 2012 kan resultaten från 2010–2011 inte jämföras med de senare. Samtidigt kan man konstatera att andelen elever i riket som tidigt tobaksdebuterat har minskat under perioden 2012–2017.

I diagram 9 redovisas andelen niondeklassare som har rökt eller snusat vid 13 års ålder eller tidigare. Resultaten visar att 12 % av niorna i Kalmar län liksom i riket hade sin tobaksdebut vid 13 års ålder eller tidigare. Jämfört mellan flickor och pojkar i Kalmar län var det var en något mindre andel flickor som hade gjort sin tobaksdebut vid 13 års ålder eller tidigare.

De ILFA-kommuner där den största andelen elever som gjort en så kallad tidig tobaksdebut återfanns var i 2017 års undersökning Högsby (20 %) och Torsås (21 %). I de kommuner där lägst motsvarande andelar uppmättes var nivåerna hälften så låga. Detta var i Kalmar och i Västervik (9 % i bägge kommuner). Som också framgår av diagram 9 hade den andel som gjort sin tobaksdebut vid 13 års ålder eller tidigare halverats i 2017 års undersökning jämfört med 2015 i Hultsfreds kommun (22 % 2015 och 11 % 2017).

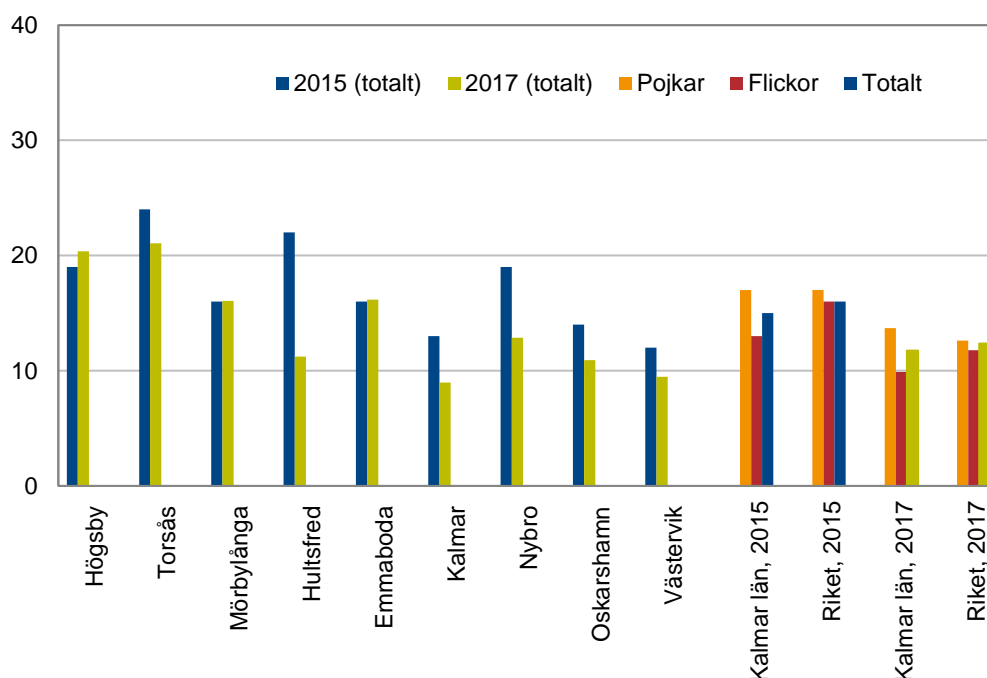

Diagram 9. Andelen elever som använt tobak vid 13 års ålder eller tidigare, i kommuner i Kalmar län och i riket. Årskurs 9. 2015 & 2017.

Sammanfattning

Drogvanorna i Västervik, Kalmar län och i riket

För att ge en lättöverskådlig sammanfattning av hur drogvänemönstret i Västervik ser ut i jämförelse med Kalmar län och riket i 2017 års undersökning redovisas resultaten för sju ANDT-indikatorer samt årskonsumtion av alkohol i diagram 10a och 10b Västervik.

I Kalmar län är alkoholkonsumtionen liksom tobakskonsumtionen något högre än i landet som helhet, men generellt sett är drogvändningen bland niondeklassarna i länet av tämligen likartad omfattning som drogvändningen bland niondeklassare i riket som helhet.

I Västervik uppmättes ytterligare något högre nivåer av alkoholkonsumtion än i länet. Andelen nior som klassades som alkoholkonsumenter låg på 52 procent bland eleverna i Västervik i årets undersökning vilket motsvarades av 44 procent i länet som helhet och av 40 procent i landet som helhet. Beträffande andelen nior som intensivkonsumerat i Västervik den senaste månaden (13 %) var skillnaden att betrakta som marginell jämfört med länet (11 %), men högre än den nivå som uppmättes i landet (8 %).

I en jämförelse mellan de olika ILFA-kommunerna uppmättes i 2015 års undersökning den lägsta årskonsumtionen av ren alkohol bland elever bosatta i Västervik (0,7 liter per elev). I årets undersökning hade denna nivå emellertid mer än fördubblats (1,8 liter) och nivån var nu högre än den genomsnittliga nivån i länet (1,6 liter) och tydligt högre än i landet (1,2 liter).

Beträffande övriga ANDT-indikatorer låg de nivåer som uppmättes bland niondeklassare i Västervik förhållandevis nära de nivåer som uppmättes för länet som helhet.

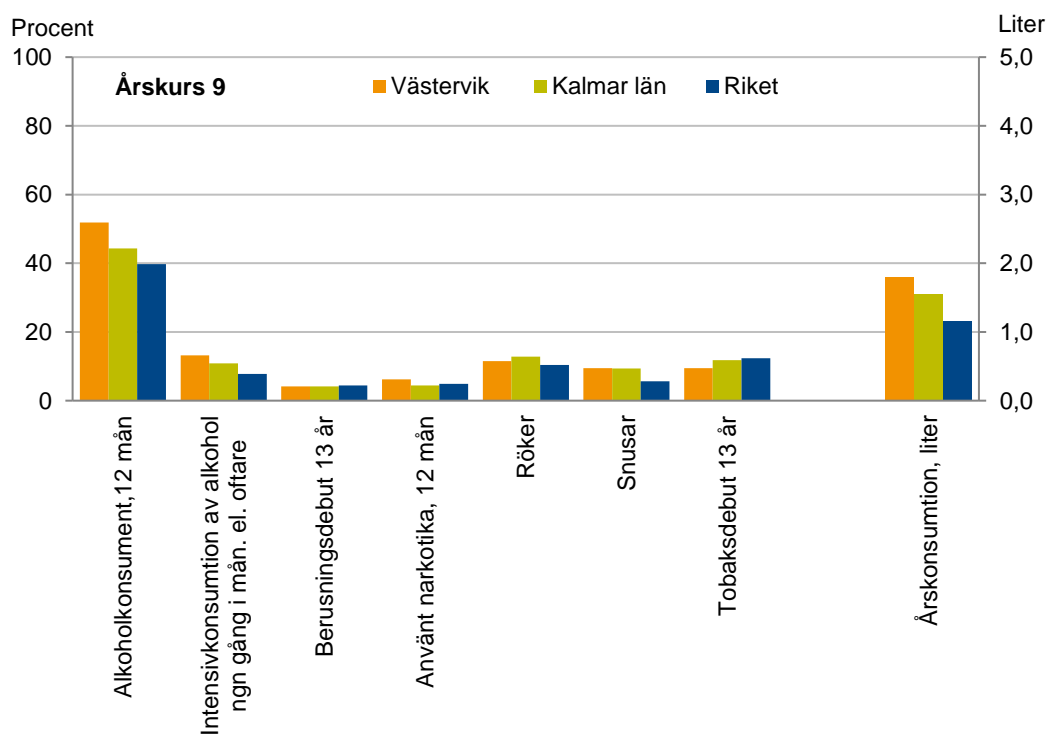

Diagram 10a, Västervik. En jämförelse mellan Västervik, Kalmar län och riket för sju ANDT-indikatorer. Årskurs 9. 2017.

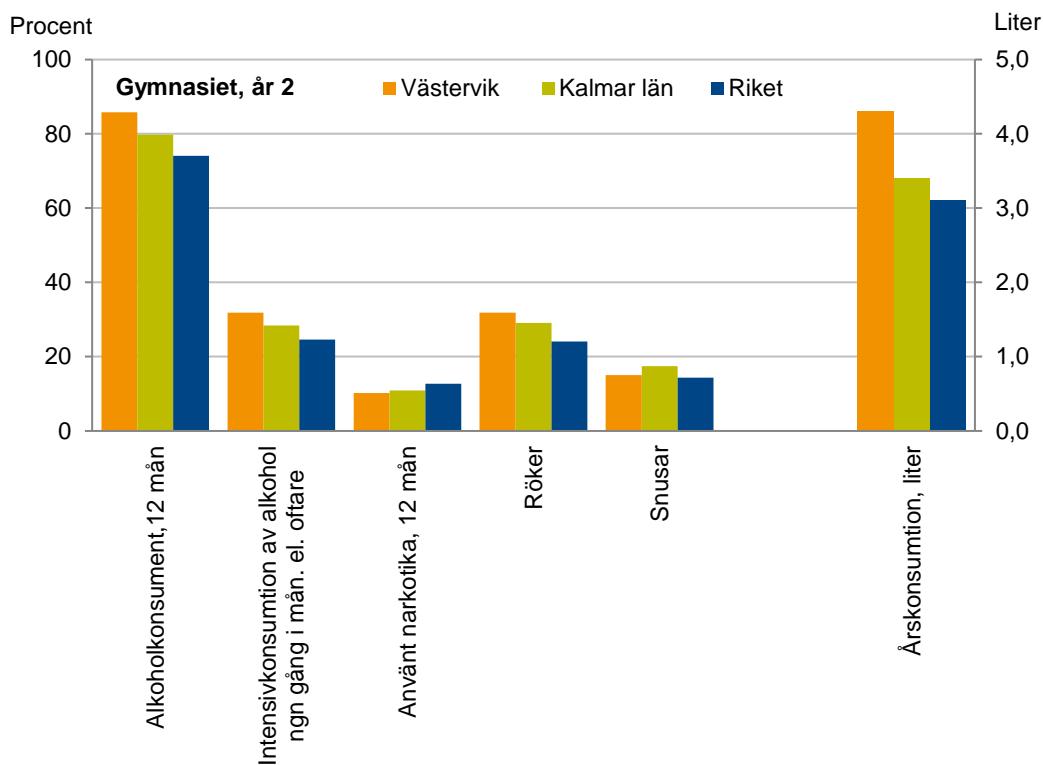

Diagram 10b, Västervik. En jämförelse mellan Västervik, Kalmar län och riket för fem ANDT-indikatorer. Gymnasiets år 2. 2017.

Liksom i årskurs 9 uppmättes något högre nivåer av alkohol och tobakskonsumtion bland gymnasieelever bosatta i Kalmar län än bland gymnasieeleverna i riket i stort. I Västervik uppmättes bland gymnasieeleverna nivåer av alkohol- och tobakskonsumtion som var ytterligare något högre än i länet, undantaget andelen snusare (15 % i Västervik) som låg mer i jämnhöjd med den nivå som uppmättes i landet (14 %). Även om andelen gymnasieelever som intensivkonsumerat den senaste månaden var högre i Västervik (32 %) än i länet (28 %) och i landet (25 %) kan det här betonas att denna nivå minskat i jämförelse med den nivå som uppmättes i 2015 års gymnasieundersökning i Västervik (38 %).

Den andel av gymnasieeleverna som använt narkotika det senaste året var, till skillnad från alkoholkonsumenterna, något lägre i Västervik (10 %) än i landet som helhet (13 %) även om skillnaden inte var alltför stor.

Sammanfattningsvis tecknades genom 2017 års undersökningar alltså en bild av att drogkonsumtionen i Västervik, låg förhållandevis nära de nivåer som uppmättes för Kalmar län som helhet, men med ytterligare något högre nivåer av alkoholkonsumtion.

Om undersökningen i ILFA-kommunerna i Kalmar län

I anslutning till 2017 års rikstäckande undersökning av skolelevers drogvanor genomfördes motsvarande undersökning i samtliga ILFA-kommuner i Kalmar län. Samtliga av ILFA-kommunernas skolundersökningar gjordes som totalundersökningar i årskurs 9 och gymnasiet år 2, men då underlaget för beräkningarna understeg den metodologiska gränsen om 50 individer i gymnasieundersökningarna i Högsby och Torsås, kunde kommunspecifika resultat inte redovisas på ett statistiskt meningsfullt sätt för dessa kommuner. Inte desto mindre ingår samtliga deltagande kommuner i resultatredovisningen för länet.

De allmänna representativitets- och tillförlitlighetsproblem som nämnts tidigare i rapporten bör naturligtvis beaktas vid tolkningen av resultaten och ett viktigt påpekande är att enskilda siffror snarare bör ses som en storleksordning på konsumtionen av ett visst preparat än som ett exakt mått på det verkliga beteendet. Detta talar för att det är mer meningsfullt att till exempel jämföra olika grupper med varandra än att dra alltför kategoriska slutsatser utifrån en enskild siffra.

Vid jämförelser mellan ILFA-kommunerna i Kalmar län, Kalmar län som helhet och riket är det också viktigt att beakta att små differenser oftast inte är signifikanta samt att inte dra för långtgående slutsatser vid låga frekvenser. Det bör här också nämnas att resultaten från Högsby och Torsås (i undersökningen av åk 9) och Emmaboda (i undersökningen av gymnasiet år 2) är baserade på jämförelsevis små underlag av elever och att varje enskild elev därav har en stor inverkan på resultaten.

CAN:s standardprocedur för datainsamlingens genomförande har följts i ILFA-kommunerna i Kalmar län och i undersökningarna i ILFA-kommunerna i Kalmar län var det särskilt positivt att klassbortfallet var betydligt lägre än i riket. Detta gällde såväl grundskolan som gymnasiet och sammantaget pekar allt på en väl genomförd datainsamling. Även om kommunspecifika resultat inte kunnat redovisas för samtliga kommuner i gymnasieundersökningen betraktas datainsamlingen ha genererat data av god kvalitet för kommunerna och Kalmar län.

Referenser

Andersson B & Hibell B (1993). *Skolelevers drogvanor 1993*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Gripe I (2013). *Så görs CAN:s skolundersökning. En genomgång av praktiskt genomförande och metodologi*. Rapport 135. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Englund A (red.) (2014). *Skolelevers drogvanor 2014*. Rapport 146. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Hibell B m.fl. (2012). *The 2011 ESPAD Report. Substance Use Among Students in 36 European Countries*. Stockholm: Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs (CAN).

Socialdepartementet (2013). *Uppföljning av regeringens alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksstrategi: förslag på indikatorer avseende de prioriterade målen i strategin*. Rapport 2. Stockholm: Regeringskansliet.

Raninen J & Nyström S (2013). *Reviderad enkät 2012. En analys av resultatskillnader*. Rapport 134. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.